

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Hof Ter Bloemmolens 34-35 (Diksmuide, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2020A514
Januari - Februari 2020

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2020

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksoopdracht.....	9
1.2.1	Doelstelling.....	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	9
1.3	Werkwijze en strategie	10
1.3.1	Methode	10
1.3.2	Fysisch geografische situatie	10
1.3.3	Historische context en bekende archeologie.....	10
1.3.4	Archeologische indicatoren	10
1.3.5	Verstoringshistoriek.....	11
1.3.6	Introductie tot het projectgebied.....	12
1.3.6.1	Ruimtelijke situering.....	12
1.3.6.2	Geplande werken.....	13
1.4	Assessmentrapport.....	15
1.4.1	Fysisch geografische en geologische situatie	15
1.4.1.1	Landschappelijke situering	16
1.4.1.2	Tertiaire lithostratigrafie	20
1.4.1.3	Quartaire lithostratigrafie	21
1.4.1.4	Bodemvormingsprocessen	22
1.4.2	Historische en archeologische voorkennis.....	23
1.4.2.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	23
1.4.2.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	28
1.4.2.3	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	33
1.4.2.4	Huidige gebruik en verstoringen.....	42
1.5	Synthese	45
2	Bibliografie.....	47

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	12
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	13
Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	14
Figuur 6: Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).....	16
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	17
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).	17
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 10: Hoogteverloop, NW-ZO (Bron: Geopunt).....	18
Figuur 11: Hoogteverloop, ZW-NO (Bron: Geopunt).....	19
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). .	21
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).....	22
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).....	23
Figuur 16: De westelijke kustvlakte in de 8e -9e eeuw. Op de kaart is te zien dat Diksmuide zich op de rand van de kustvlakte situeert. (bron: Termote, J. 2011. De bedijkingshistoriek van de Ijzer- en Handzamevallei, in: Zwaenepoel, A. & Verhaeghe, F; 2011. De Broeken van de Handzamevallei, Agentschap Natuur en Bos, p.18).	28
Figuur 17: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp. Het plangebied (rood) situeert zich buiten de stadsomwalling. (Dewilde, 1986).	31
Figuur 18: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: KBR).	34
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Heraldische Kaart van het Brugse Vrije, 1597 (Bron: Kaartenhuis Brugge).....	34

Figuur 20: Projectgebied bij benadering weergegeven op het plan van Martinus Haecke 1714 (bron: Stadsarchief Diksmuide).....	35
Figuur 21: Plan van Diksmuide uit 1774 (Bron: NGI Cartesius).	35
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).	36
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op het Primitief Kadasterplan, 1830 (Bron: NGI Cartesius).	36
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).	37
Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (Bron: Geopunt).	37
Figuur 26: Ongedateerde Belgische luchtfoto van kort na de Ijzerslag (bron: KLM-MRA). ..	39
Figuur 27: Belgische luchtfoto genomen op 27 december 1915 (Bron: KLM-MRA).	39
Figuur 28: Belgische luchtfoto genomen op 26 januari 1917 (Bron: IFFM).	40
Figuur 29: Belgische luchtfoto 22 maart 1918 (Bron: KLM).	40
Figuur 30: Sporen WO I en geplande werken weergegeven op het DHMV (Bron: Geopunt). ..	41
Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).	42
Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).	43
Figuur 33: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).	43
Figuur 34: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).	44
Figuur 35: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).	44

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.....15

1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Diksmuide
	Deelgemeente	/
	Postcode	8600
	Adres	Hof Ter Bloemmolens 34-35 8600 Diksmuide
	Toponiem	Hof Ter Bloemmolens 34-35
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X _{min} = 43994 Y _{min} = 192541 X _{max} = 44065 Y _{max} = 192590
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Diksmuide, Afdeling 1, Sectie A, nr's: 601y5, 582s, 582°6 Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	/	

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn te bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het plangebied is gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diksmuide. Het onderzoeksterrein situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 1154 m² vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Diksmuide Hof Ter Bloemmolens 34 werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart

1.3.3 Historische context en bekende archeologie

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed¹ geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare

¹ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971.²

² <http://www.geopunt.be/>

1.3.6 Introductie tot het projectgebied

1.3.6.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in Diksmuide, in de provincie West-Vlaanderen. Het terrein situeert zich ter hoogte van een open terrein omsloten door het Hof ter Bloemmolens, op ca. 400 meter ten westen van de Grote Markt.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2 Geplande werken

1.3.6.2.1 Bestaande toestand

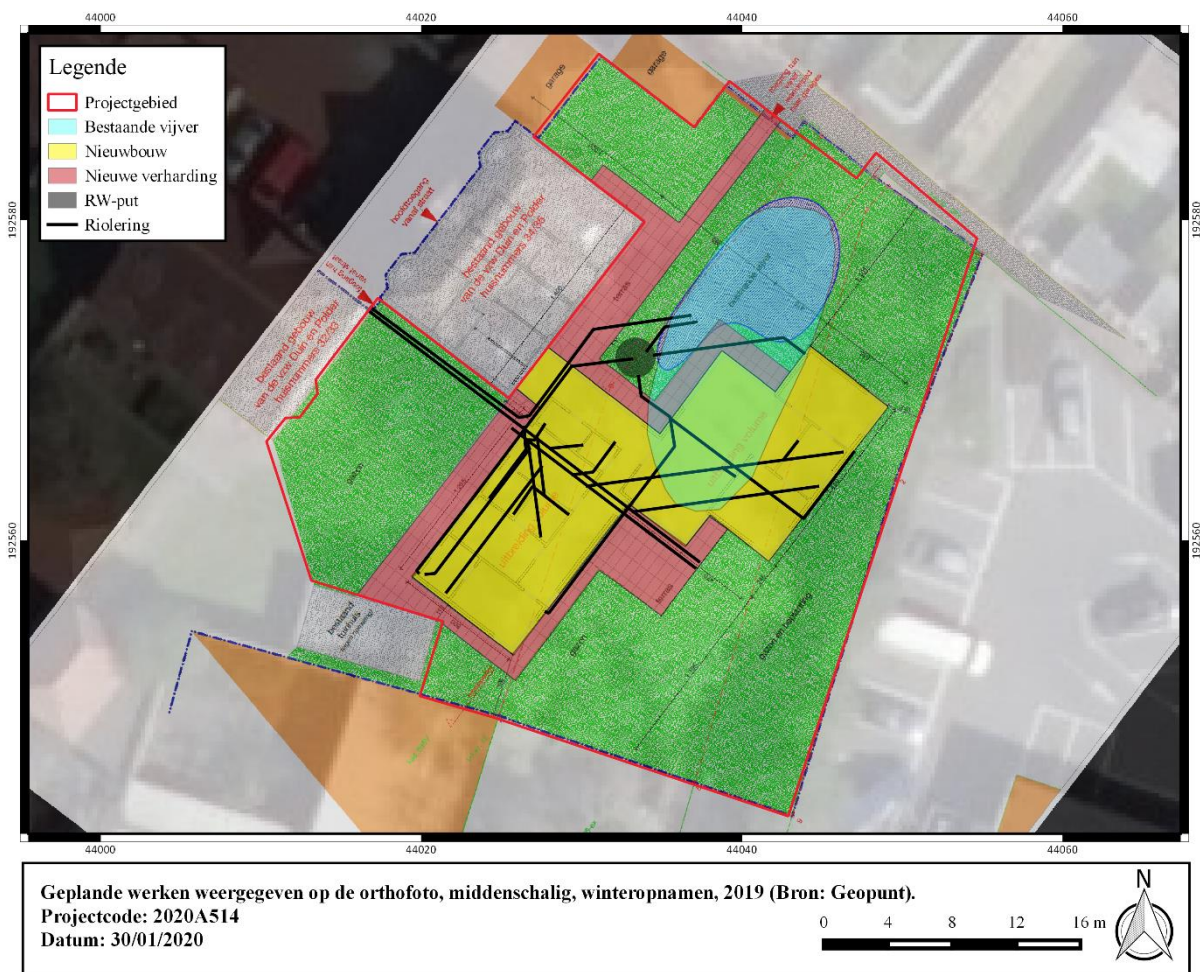
De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 1154 m². Het terrein is op heden niet bebouwd, wel is ca. 80 m² verhard. Centraal binnen het plangebied situeert zich een vijver van ca. 173 m². Deze vijver heeft een diepte van ca. 50 – 80 cm en is allicht een restant van de waterloop die het terrein vanouds van noord naar zuid aansneed (cfr. infr. 1.4.2.3). Verspreid over het terrein komt vegetatie voor in de vorm van struiken en bomen.

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.3.6.2.2 Ontworpen toestand

De opdrachtgever plant de uitbreiding van het bestaande gebouwencomplex van de vzw Duin en Polder, een woon- en werkgemeenschap die mensen in verschillende levensdomeinen ondersteuning kan bieden. In het nieuwbouwgedeelte worden een ruim aantal nieuwe kamers- en badkamers voorzien. Tevens zal de uitbreiding onderdak verlenen aan een woon- en leefruimte met open keuken. De uitbreiding zal een footprint hebben van ca. 257 m² en wordt gerealiseerd door middel van sleuffunderingen tot vorstvrije diepte (ca. 100 cm-mv) en een vloerplaat (ca. 50 cm-mv). Rondom de nieuwbouw wordt nieuwe verharding gerealiseerd over een oppervlakte van 153 m². Voor de aanleg van deze nieuwe verharding dient met een bodemingreep rekening gehouden te worden van ca. 50 cm-mv. Het overige deel van het terrein wordt ingericht als groenzone/tuinzone. Hier zal de maximale bodemingreep slechts 30 cm-mv bedragen. De bestaande vijver wordt deels opgevuld in functie van de geplande ontwikkeling. Op heden valt ca. 70 m² van de vijver samen met de zone waar de nieuwbouw en de nieuwe verharding worden voorzien. In functie van de geplande werken dient tevens nieuwe riolering aangelegd te worden. Deze zal aansluiten op een nieuwe RW-put met een oppervlakte van ca. 4,5 m². Voor de put dient een uitgraving gerekend te worden van ca. 1,5 m-mv, de nieuwe riolering wordt aangelegd op een diepte van ca. 75 cm-mv. Het overgrote deel van de riolering situeert zich binnen de footprint van de nieuwbouw.

Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Fysisch geografische en geologische situatie

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.

Bron	Informatie
Landschappelijke situering	Zandleem- en leemstreek
Tertiair	Lid van Kortemark (Formatie van Tielt)
Quartair	Type 3c
Bodemtypes	OB
Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen	4.0 – 5.0 m TAW
Hydrografie	Ijzerbekken, deelbekken Blankaart.

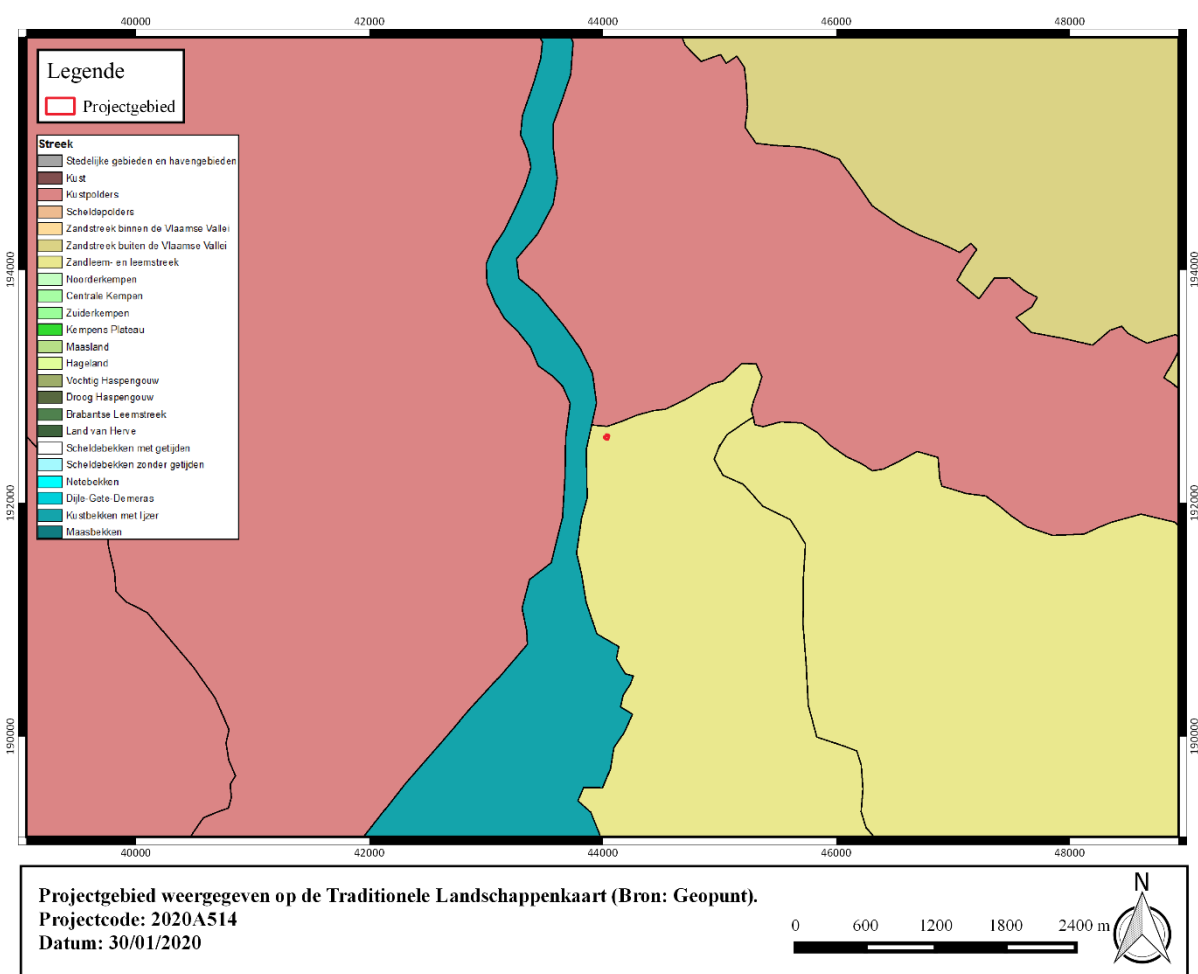
1.4.1.1 Landschappelijke situering

Het plangebied is gelegen in de zandleem- en leemstreek.

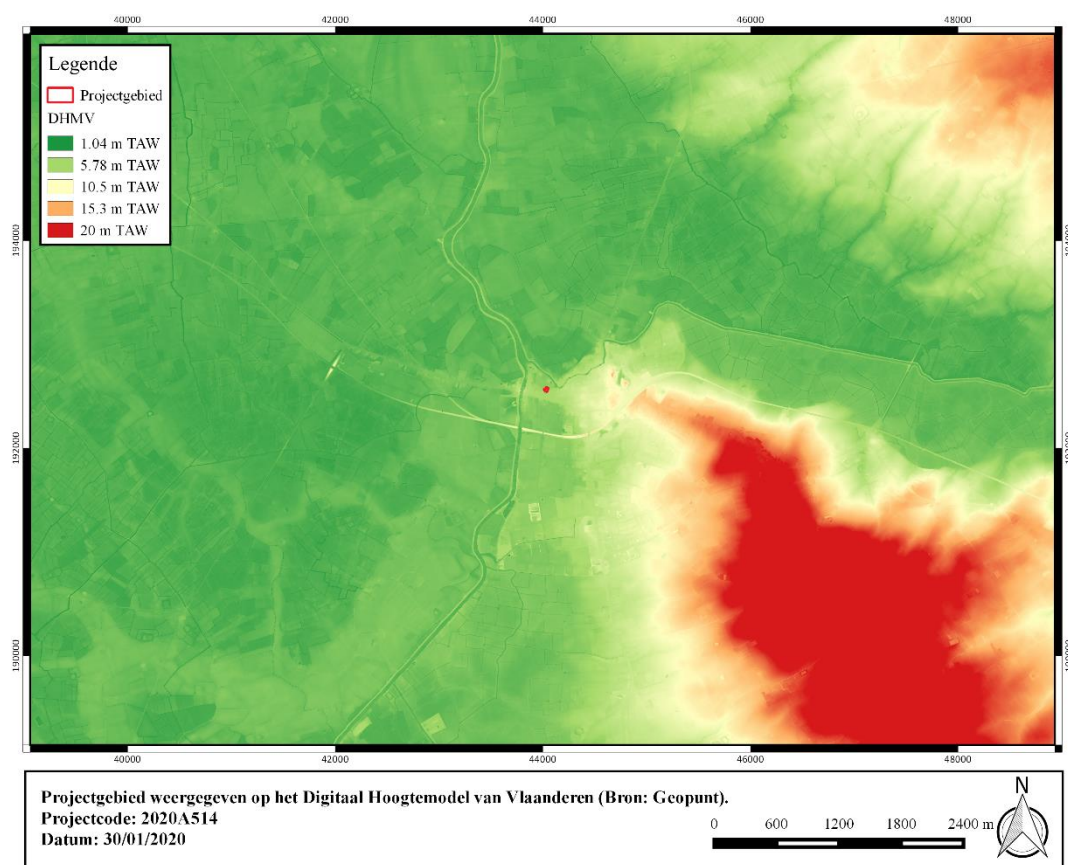
Diksmuide ligt op de grens van de polderstreek, de zandleemstreek en de zandstreek. Ten noorden en ten westen van de stad situeert zich een weidse vlakte, gevormd door de valleien van de Handzamevaart en de Ijzer. Het projectgebied ligt op een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke die een maximale hoogte bereikt van ruim 40 m TAW.

Op het microreliëf is duidelijk te zien dat het centrale deel van het plangebied lager gelegen is. Vanouds wordt het plangebied aangesneden door een noord-zuid georiënteerde waterloop (cfr. infr. 1.4.2.3). Deze lager gelegen zone is allicht een restant van deze waterloop. In het noorden loopt deze lager gelegen zone uit in een vijver met een oppervlakte van ca. 173 m². De lager gelegen zone die samenvalt met de oude waterloop is gelegen op een gemiddelde hoogte van ca. 4,5 TAW. De vijver is gelegen op een hoogte van ca. 4 m TAW. Het overige deel van het terrein kent een relatief vlak verloop op ca. 5 m TAW. Er is een scherpe demarcatie zichtbaar tussen het de hoogteligging van het terrein en het de oostelijke en zuidelijke percelen. Mogelijk is het terrein in het verleden reeds vergraven en geëgaliseerd in functie van de inrichting als groenzone behorende bij het complex Duin en Polder.

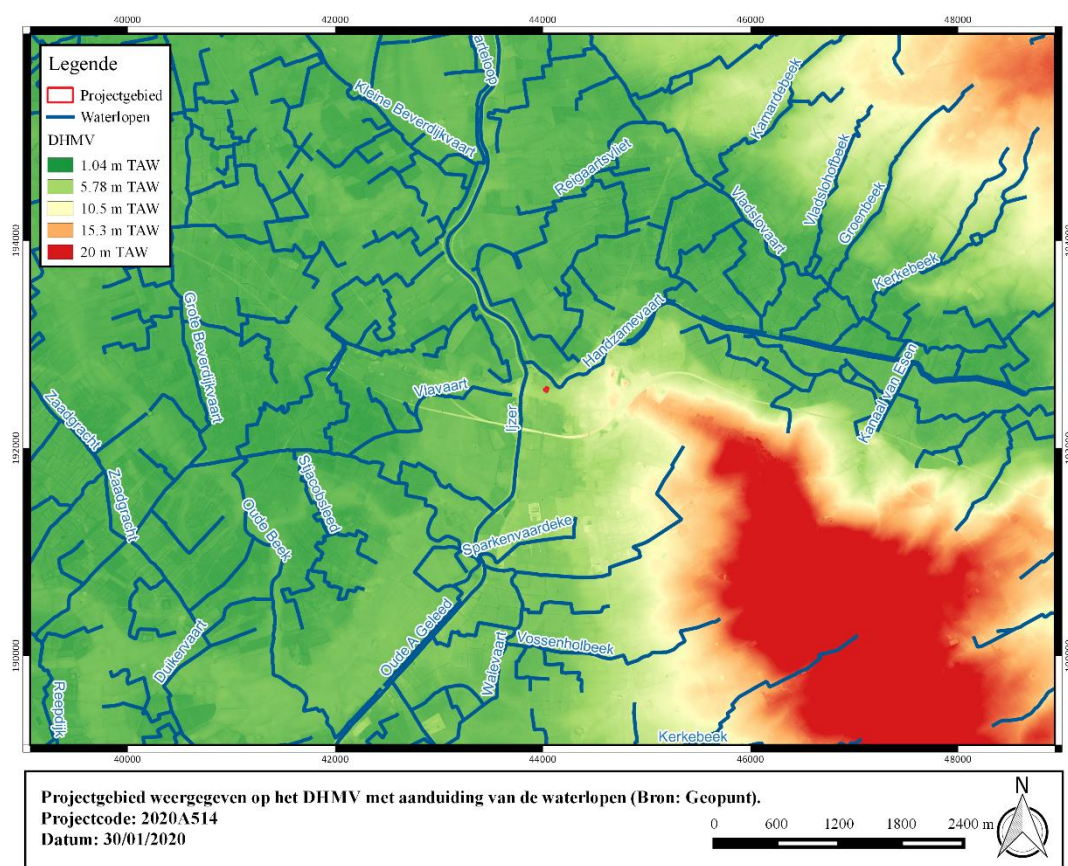
Hydrografisch is het plangebied gelegen binnen het Ijzerbekken, deelbekken Blankaart.

Figuur 6: Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

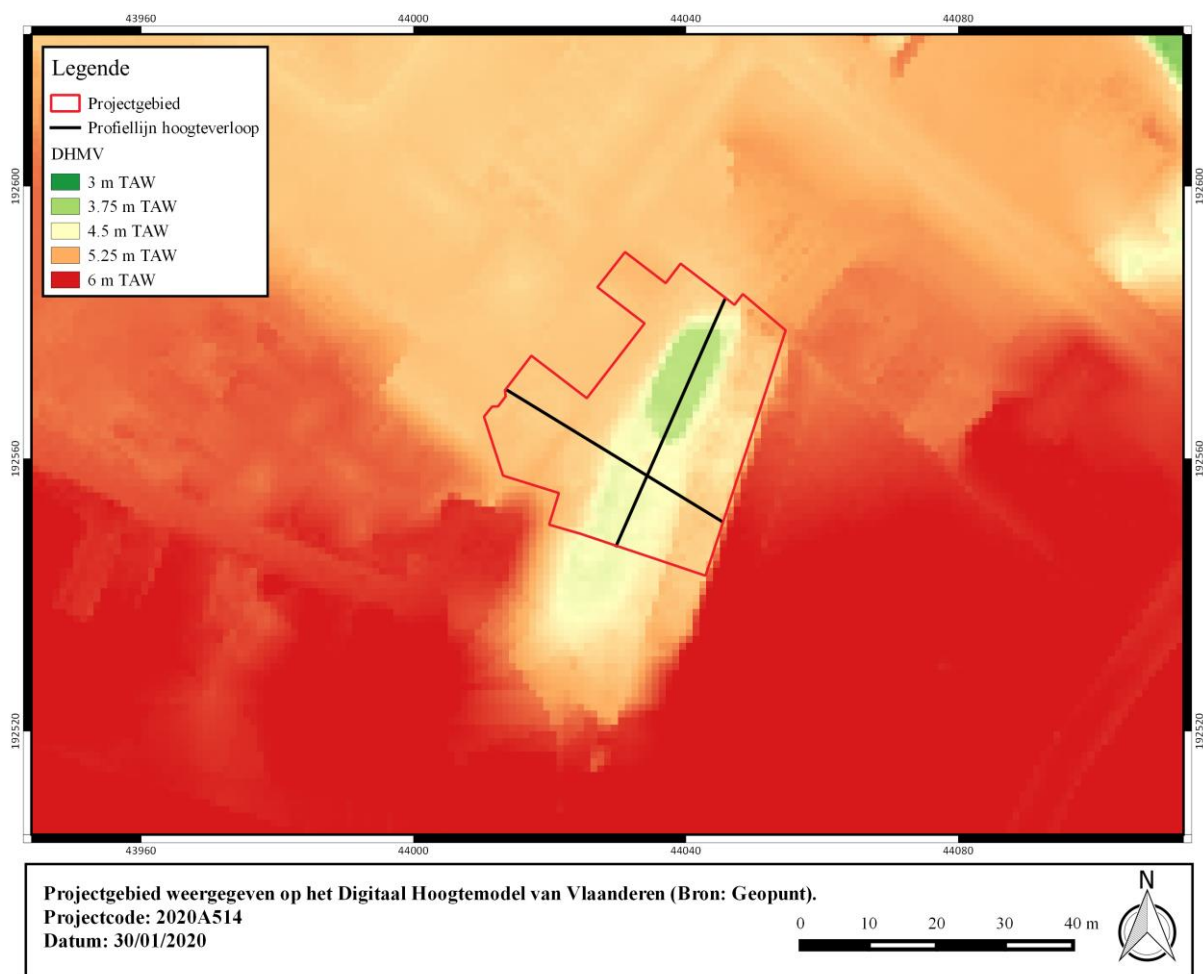

Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

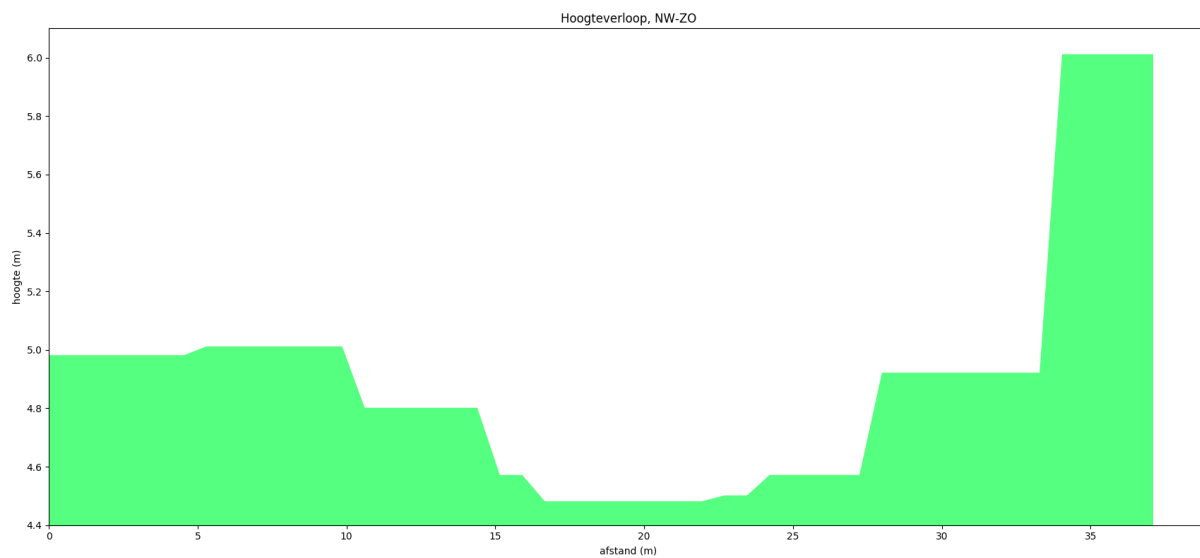

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de waterlopen (Bron: Geopunt).

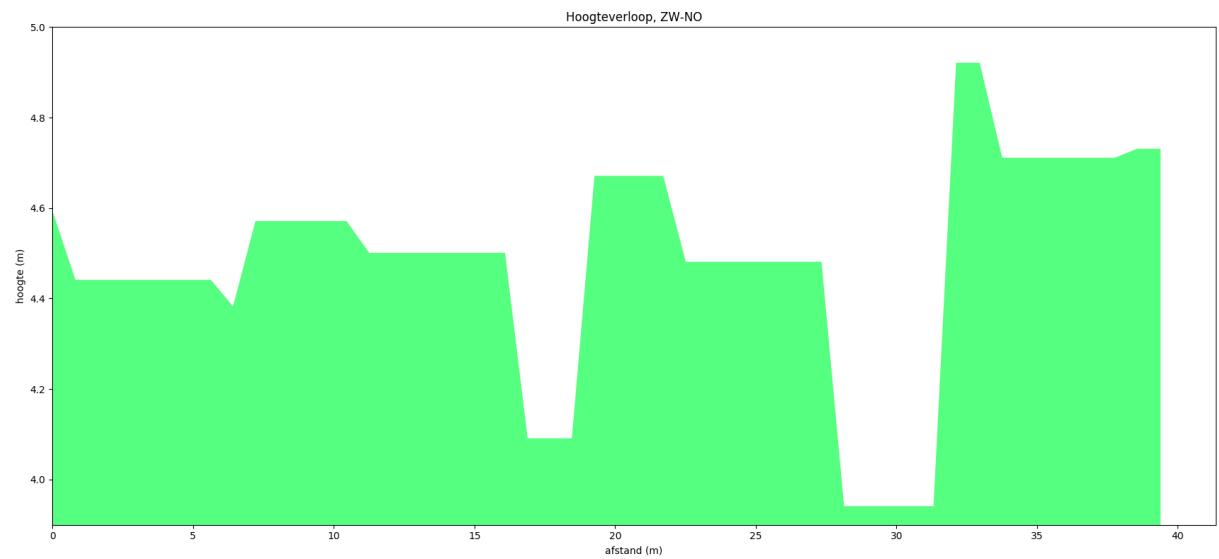

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 10: Hoogteverloop, NW-ZO (Bron: Geopunt).

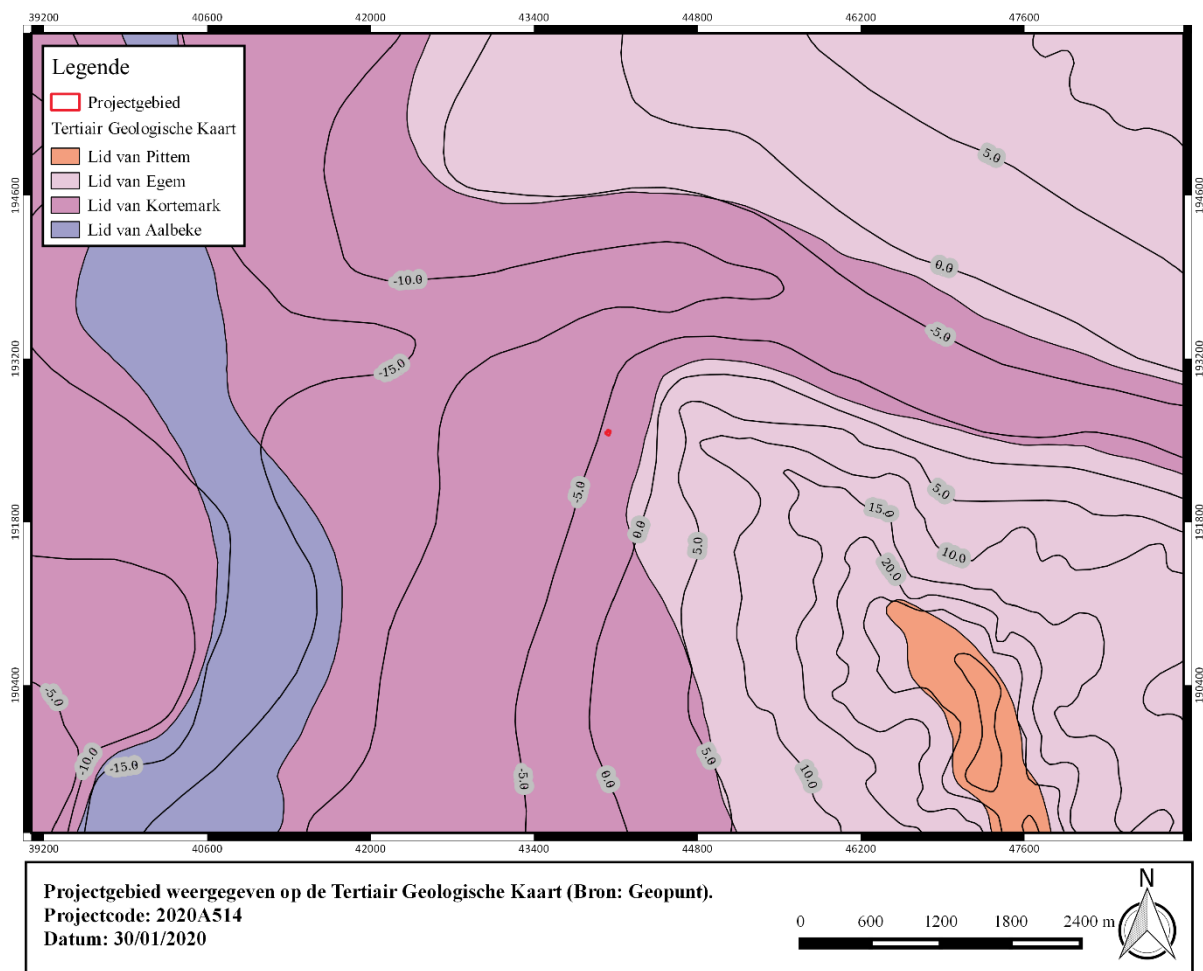
Figuur 11: Hoogteverloop, ZW-NO (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Lid van Kortemark (Formatie van Tielt). De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment.

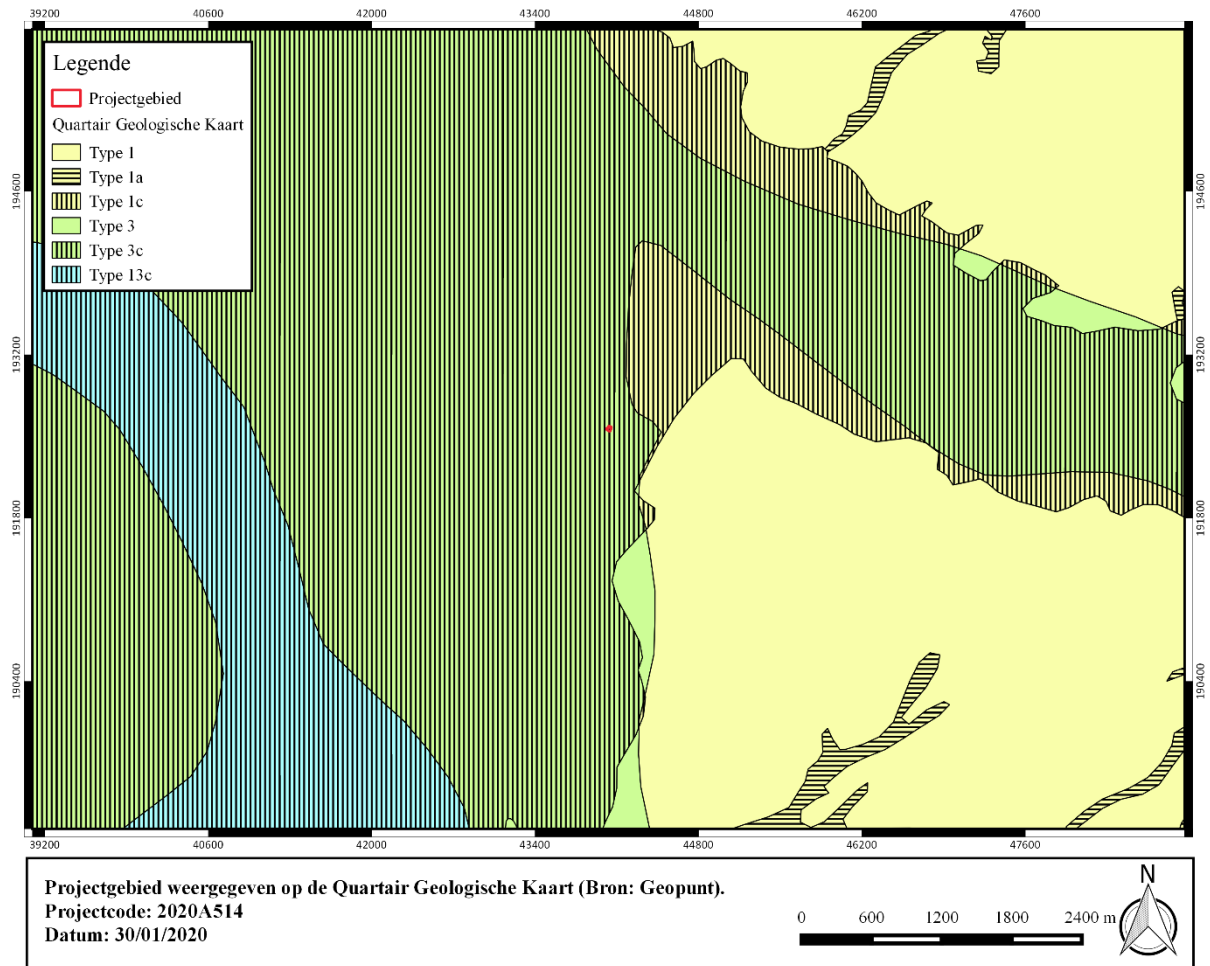
Het oudste lid is het Lid van Kortemark en bestaat uit horizontaal gelamineerd fijn zandig grof silt en kleiig-siltig zeer fijn zand. Het is afgezet in de overgangszone tussen de buitenkust en de open shelf.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Quartair Type 3c**. Het bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Binnen deze afzetting kunnen mogelijks hellingsafzettingen van het Quartair voorkomen. Lokaal kan deze eolische afzetting afwezig zijn. De top bestaat uit een getijdenafzetting (marien en estuarien) van het Holoceen.

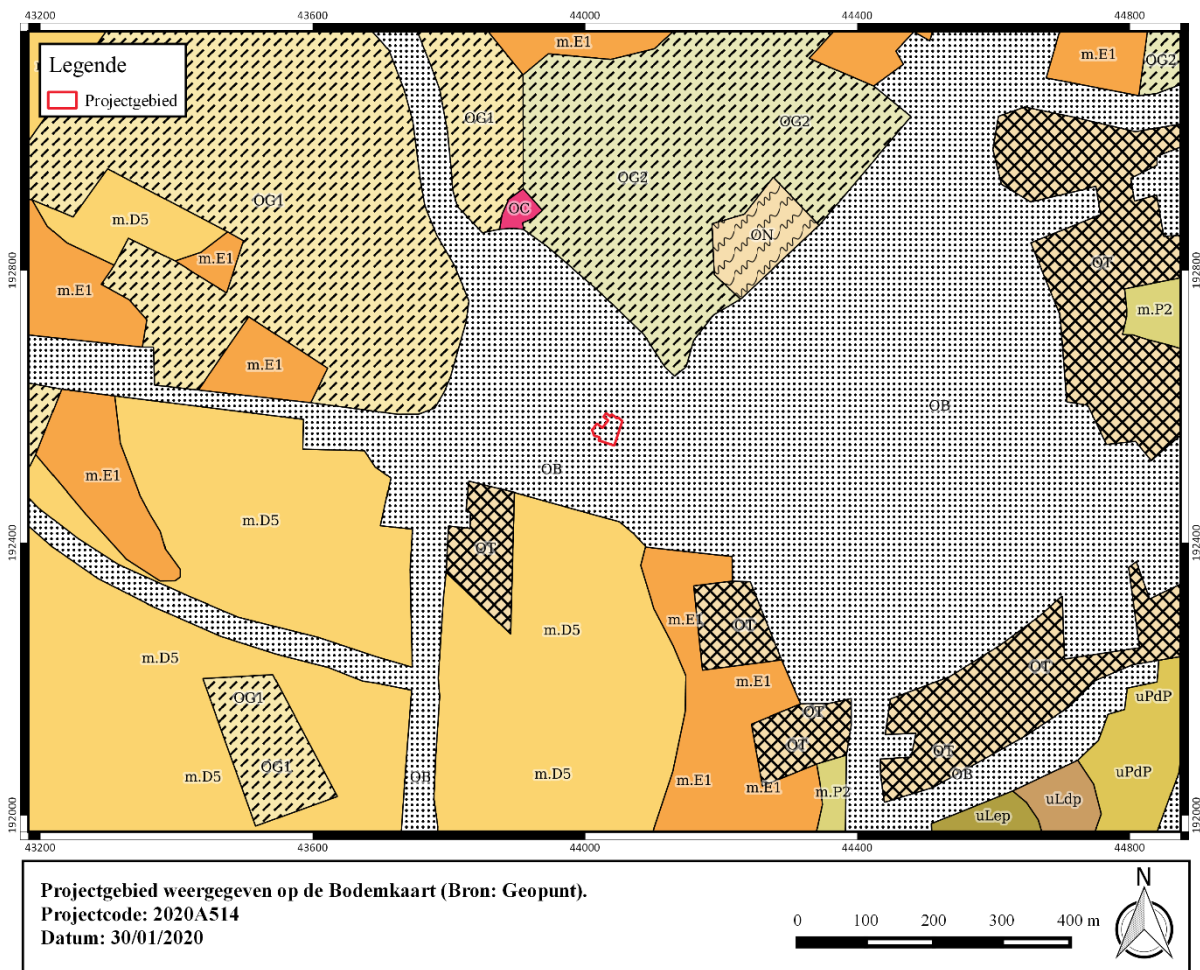

Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.1.4 Bodenvormingsprocessen

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

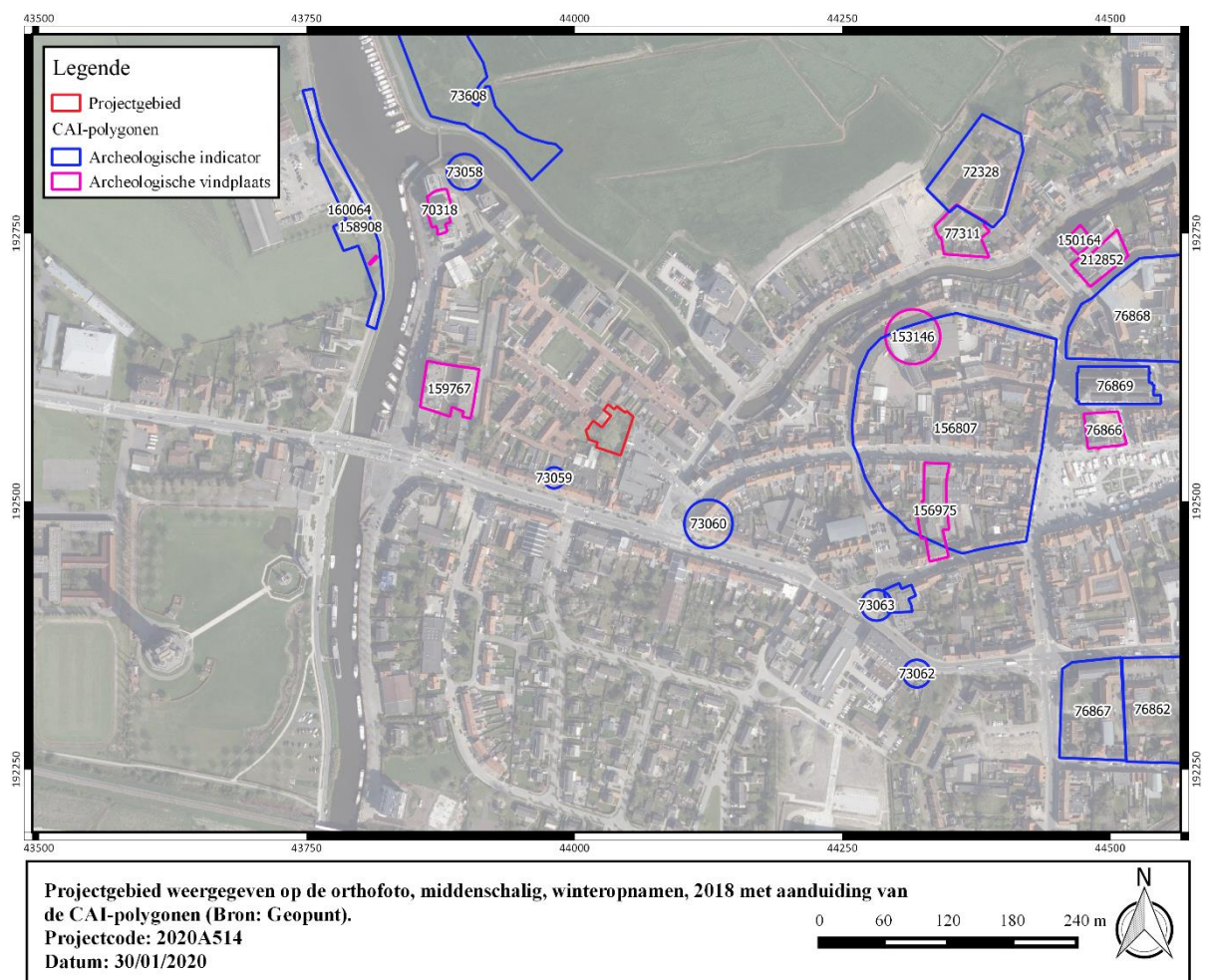

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.2 Historische en archeologische voorkennis

1.4.2.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Op het onderzoeksgebied of in directe nabijheid zijn geen archeologische sites gekend. Een duidelijke cluster gekende waarden situeert zich ter hoogte van het stadscentrum en betreft in hoofdzaak resten van wonen en werken in de middeleeuwse stad. Ook ten westen van het onderzoeksgebied, aan de Kasteelstraat, werd een archeologische prospectie uitgevoerd. Hierbij werden eveneens verschillende ‘occupatielagen’ of ophogingspakketten met fragmenten laatmiddeleeuws aardewerk vastgesteld. Los van de resten die in verband gebracht kunnen worden met bewoning en activiteiten in de middeleeuwen heeft het merendeel van het uitgevoerde onderzoek eveneens materiële resten uit WOI aan het licht gebracht.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2018 met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

70318	Opgraving (2003); NK: 15 meter Volle middeleeuwen: zandpakket met verspoeld scherven- en botmateriaal, afkomstig van een vlakbij gelegen nederzetting in de polders die door overstromingen geteisterd werd.
-------	---

	Late middeleeuwen: versterkt kasteel dat in 1270-1299 ter hoogte van de monding van de vaart in de IJzer gebouwd werd. De bouw van dit kasteel valt samen met de versterking van de stad met aarden wallen en een verdedigingsgracht met vier klassieke middeleeuwse poorten, en kadert in de troebelen tussen graaf Gewijde van Dampierre en zijn leenheer, Filips de Schone, koning van Frankrijk. In 1402 is er sprake van een echte stenen burcht. Bij het onderzoek werd het oostelijk deel van het hoofdgebouw aangesneden. Buitenwerks bedraagt de breedte 23m. De muurdikte komt op 4,3m. De afbraak was drastisch Bron: Pype P., M. Dewilde en F. Wyffels (2004) Het kasteel van Diksmuide (W-VI), in: Archaeologia Mediaevalis (kroniek) 27, p. 84.
76866	Controle van werken (2011); NK: 15 meter Late middeleeuwen: stadhuis – kerkhof rondom de Sint-Niklaaskerk – muren uit verschillende bouwfases Onbepaald: muurstructuren, vermoedelijk resten van een gevangenis uit de 17e eeuw. Bron: Dewilde, M. 2011: Rapportage vondstmelding. Stadhuis Diksmuide (West-Vlaanderen) 30/07/2011, onuitgegeven rapport.
77311	Controle van werken (Dewilde); NK: onbepaald Late middeleeuwen: "archeologisch niveau" met materiaal uit de eerste helft van de 14de eeuw 17de eeuw: klooster – huisjes van het klein begijnhof, bij uitbreidingswerken werden enkele constructieresten gevonden. Bron: Dewilde, M. 1987: Archeologische waarnemingen in Diksmuide, in Archaeologia Mediaevalis, 13-14/03/1987, p. 66
150164	Mechanische prospectie (2009); NK: 15 meter Late middeleeuwen: gracht – daarnaast ook recentere structuren en puinlagen Bron: Trommelmans, R., Mestdagh, B., Heyvaert, B. & Acke, B. 2009: Archeologische prospectie Vismarkt Diksmuide (prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport, Vzw Katholieke Bejaardenzorg Westhoek.
153146	Controle van werken; NK: 250 meter Nieuwe tijd: aardewerk Bron: de Loë, A.S.A.B., 17, p.48
156975	Opgraving (2011); NK: 15 meter Volle middeleeuwen: oost-west georiënteerde gracht met beschoeiing, mogelijk 12 m breed (gaat mogelijk terug op de 9de-eeuwse burchtgracht en de gracht rond de pre-stedelijke kern van de 11de eeuw), waarschijnlijk werd de gracht helemaal

	opgegeven na voltooiing van de nieuwe stadsgracht, aangelegd tussen 1270 en 1359 - een groot aantal kuilen: terrein was vrij intensief aangewend voor de extractie van het onderliggende substraat (klei), dit kan in verband gebracht worden met bv de bereiding van huttenleem of bepaalde artisanale activiteiten zoals pottenbakken - ophogingspakket net boven de moederbodem uit de 12de - 13de eeuw met veel vondstmateriaal - ophoging van het terrein en indeling ervan in bouwkavels ahv greppelstructuren (vanaf late 12de eeuw of vroege 13de eeuw) - het zogenaamde "zwarte" pakket is geen homogeen organisch pakket, maar een opeenvolging van verschillende pakketten verspitte moederbodem en organische (mest)pakketten, die in meerdere fasen tot stand gekomen zijn vanaf de late 12de - vroege 13de eeuw tot de late middeleeuwen (dus de delen van het terrein van de pre-stedelijke kern werden opgegeven, genivelleerd en opgenomen binnen de verdere "stads"uitbreiding – aardewerk – textielfragmenten, dierlijk bot, leerfragmenten, glas Late middeleeuwen: tonwaterputten – riolering – waterput – beerput Bron: Pype, P., Boncquet, T. & De Gryse, J. 2011: Archeologisch onderzoek op de Gouden Leeuw-site (Diksmuide, prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport Ruben Willaert bvba, Lapeirre woningbouw bvba.
158908	Mechanische prospectie (2010); NK: 15 meter WO I: sleuf 1: betonnen vloerplaat van een bunker met aanzet van wand aan frontzijde. Aan de achterzijde lijkt de structuur open te zijn geweest - sleuf 2: betonnen vloerplaat van een bunker; gedeeltelijk ontmanteld waardoor de wapening zichtbaar werd WO I: loopgraven Bron: Verboven H. (red.) 2012, Syntheserapport over de aanpak, methodiek, resultaten en aanbevelingen van het WO I erfgoed onderzoek, Intern Rapport Onroerend Erfgoed, Brussel.
159767	Mechanische prospectie (2011); NK: 15 meter Late middeleeuwen: restanten van middeleeuwse occupatielagen en tal van middeleeuwse aardewerkfragmenten (vooral grijs reducerend gebakken aardewerk) bewaard onder WO I-puinlaag. WO I: puinlaag die kan geassocieerd worden met verwoestingen uit WO I: bouwpuin, schrapnell, kogelfragmenten, stukken soldatenschoeisel, bom Bron: Wuyts F. & Deconynck J. 2011, Diksmuide Kasteelstraat. Rapportage archeologisch proefsleuvenonderzoek 26/10/2011 - 28/10/2011, GATE-rapport 31.
212852	Mechanische prospectie (2016); NK: 15 meter Late middeleeuwen: 2 kuilen, één met o.a. kersenpitten in de vulling. Wellicht te relateren aan een tuinindeling van deze locatie in de late middeleeuwen/ nieuwe tijden.

	Nieuwste tijd: muurwerk uit de fase van de wederopbouw na WOI, gefundeerd op puinpakketten. - resten van prikkeldraad en herbruik van materiaal van smalspoorwegen, te relateren aan versterkingen uit WOI op deze locatie. Bron: De Smaele B., Pieters H. 2016: Archeologisch onderzoek op de site Vismarkt te Diksmuide, ADEDE Archeologisch Rapport 64, Gent
--	---

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

73058	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73059	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73060	Indicator cartografie; NK: 150 meter 18^e eeuw: molen
73062	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73063	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73863	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: gasthuis - bouw 1ste helft 16de eeuw (1538 eerste vermelding) - in 1870 wordt het oude complex vervangen door een nieuw (neoclassicistisch) - in 1970 afgebroken om plaats te maken voor serviceflats
76859	Indicator cartografie; NK: 15 meter 16^e eeuw: hoeve
76862	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: kloostergebouwen en kerk – Zwarte zustersklooster
76867	Indicator cartografie; NK: 150 meter

	16de eeuw: Voormalig klooster en kerk van de paters Recollecten of Minderbroeders Franciscanen, heropgebouwd in de jaren 1920. In de volksmond bekend als "Paterskerk". nu cultureel centrum en plaatselijke openbare bibliotheek
76868	Indicator cartografie; NK: 250 meter Volle middeleeuwen: motte
76869	Indicator cartografie; NK: 250 meter Volle middeleeuwen: kerk – 2 keer heropgebouwd, kerkhof rond de kerk werd ca. 1784 ontruimd en overgebracht naar de Woumenweg.
156807	Indicator cartografie; NK: 15 meter Middeleeuwen: circulaire vorm in het stratenplan (oude stadskern)
72328	Indicator cartografie; NK: 15 meter Late middeleeuwen: klooster - typisch pleinbegijnhof, bestaande uit twee huizenrijen gelegen langs de lange zijden van een grosso modo driehoekig begraasd pleintje met centraal gelegen ronde waterput. Na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd.

Veldprospecties

73608	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: bewoonde site
-------	---

Geofysisch onderzoek

160064	Geofysisch onderzoek: NK: 15 meter WO I: loopgraven - gradiometer: sporen van mogelijk 2 communicatieloopgraven.
--------	--

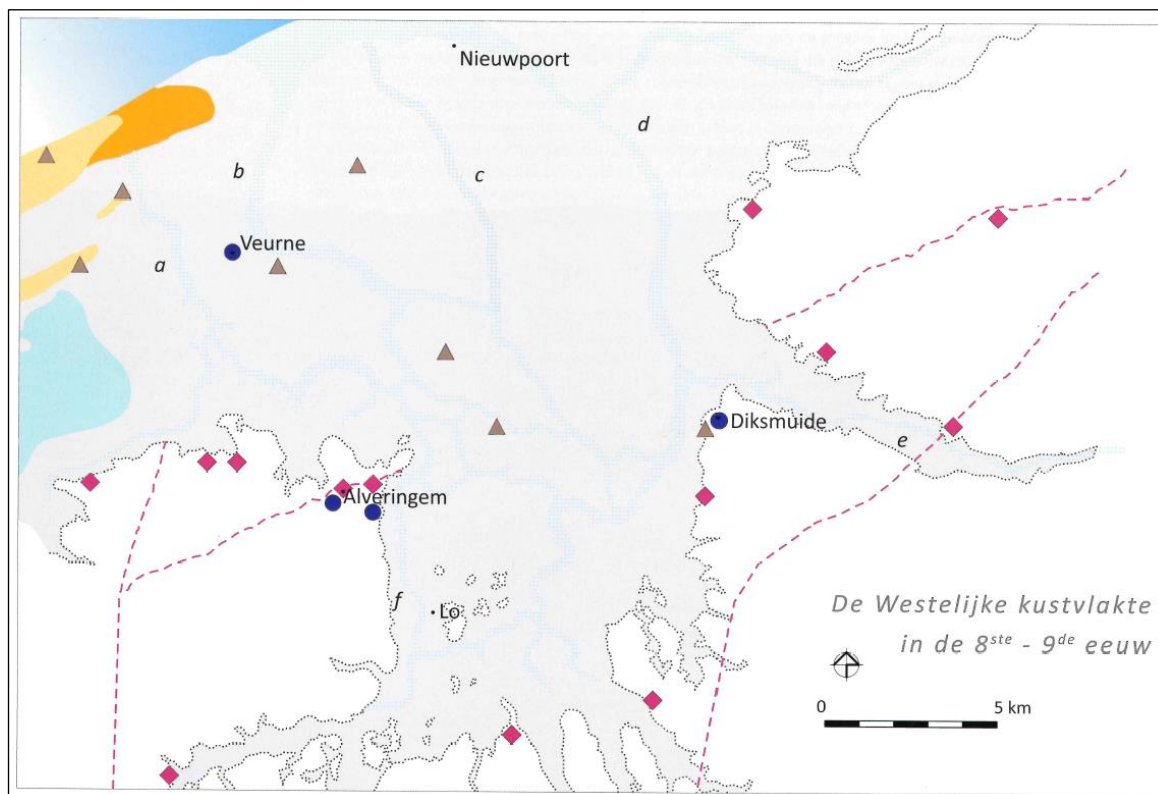
Onbepaald

155479	Onbepaald; NK: 15 meter Late middeleeuwen: twee, haaks op elkaar staande grachtgedeelten: - oudste gracht: OW-richting en omsluit vermoedelijk het areaal tussen de Handzamevaart en de Reuzemolenstraat, Grote Markt en Debreyne-Peellaertstraat in de vulling: 13de-eeuws schervenmateriaal
--------	--

1.4.2.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

In het verleden werd de hypothese geformuleerd dat in Diksmuide, net zoals bijvoorbeeld in Veurne, Souburg en Middelburg, in de 9de eeuw een ronde vluchtburcht opgericht werd als onderdeel van de zgn. *castella recens facta*³. Deze burchten (*castella*) maakten volgens deze hypothese deel uit van een verdedigingslinie tegen de invallen van de Noormannen. Ze waren ingeplant langs de krekens, die gebruikt werden om het land binnen te dringen. In Diksmuide werd de burcht ten westen van de Grote Markt gelokaliseerd, op basis van littekens in het straten- en percelingspatroon op de Popp-kaart uit het midden van de 19de eeuw. De Karolingische oorsprong van Diksmuide kon echter tot op de dag van vandaag op geen enkele manier bevestigd worden⁴.

Figuur 16: De westelijke kustvlakte in de 8e -9e eeuw. Op de kaart is te zien dat Diksmuide zich op de rand van de kustvlakte situeert. (bron: Termote, J. 2011. De bedijkingshistoriek van de IJzer- en Handzamevallei, in: Zwaenepoel, A. & Verhaeghe, F; 2011. De Broeken van de Handzamevallei, Agentschap Natuur en Bos, p.18).

Na de grote overstromingen van 1014 en 1042 ontstond in de loop van de 11de eeuw een kleine nederzetting op de rand van het overstromingsgebied, ter hoogte van de monding van enkele krekens⁵. Algemeen kan gesteld worden dat de eerste bewoners zich zo dicht mogelijk bij het overstromingsgebied vestigden, ter hoogte van de uitloper van de Midden-West-Vlaamse heuvelrug. Waarschijnlijk is de huidige Vismarkt het centrale marktplein in deze pre-stedelijke nederzetting. Verdere informatie m.b.t. de omvang, de begrenzing of de inrichting van de

³ VAN WERVEKE 1965; DE MEULEMEESTER 1986; Veurne: DE MEULEMEESTER 1979B; DE MEULEMEESTER 1980; DE MEULEMEESTER 1981; DE MEULEMEESTER 1982; Oost-Souburg: TRIMPE BURGER 1975; Middelburg: TRIMPE BURGER 1964; Diksmuide: DE MEULEMEESTER 1981.

⁴ J. Termote schreef in het artikel *Dankzij de dijken. De bedijkingsgeschiedenis en de inname van de Westelijke kustvlakte van Vlaanderen: Tegen de hypothese van de circulaire versterking in Diksmuide kunnen we toch enkele bedenkingen formuleren. Het litteken beperkt zich tot een kwart van een cirkel en deze is dan nog bepaald door de loop van de Handzamevaart, die hier de zandleem rondt. Er zijn ook geen sterke aanwijzingen voor een kruisstraat, die dergelijke ronde burgen gewoonlijk onderverdeelt en waarvan het voorkomen hier kunnen veronderstellen, gezien het prestedelijke karakter van de nederzetting. Anderzijds valt de strategische ligging van de plaats in de toenmalige IJzergolf niet te ontkennen... maar ook hier kunnen andere, meer landinwaarts gelegen versterkingen de rol hebben vervuld of overgenomen. We denken hier aan Werken-site hogen Andjoen- en Woumen-versterking rond de kerk-waar wel aanwijzingen zijn voor nederzettingen in deze periode van de 2de helft van de 9de eeuw* (TERMOTE 2008, noot 16).

⁵ DE MEULEMEESTER 1986, 83; DEWILDE 1986, 135-137.

nederzetting ontbrak. Enkele recente archeologische onderzoeken bieden desalniettemin een eerste beeld (zie 1.4.2.1).

De nederzetting treedt pas op het einde van de 11de en het begin van de 12de eeuw echt op het voorplan⁶. Vanaf het einde van de 11de eeuw heeft Diksmuide een zeehaven aan de IJzergolf⁷. De monding van de IJzer drong op dat ogenblik nog zeer diep het binnenland in⁸. Het belang van deze haven nam reeds op het einde van de 12de eeuw af door inpoldering en verzanding. In 1163 werd iets verder stroomafwaarts een nieuwe haven gesticht op initiatief van de graaf van Vlaanderen: Nieuwpoort⁹.

De evolutie van kleine, agrarische nederzetting naar pre-stedelijke kern blijkt o.a. ook uit het feit dat in 1089 een kapel voor de lokale bevolking werd opgericht, afhankelijk van de moederkerk te Esen¹⁰. Deze datum is volgens de meeste onderzoekers de eerste vermelding van Diksmuide in de historische bronnen. Ook de installatie van de heren van Esen als burggraven van Diksmuide op het einde van de 11de eeuw door de graaf van Vlaanderen getuigt van de toenemende status van de nederzetting¹¹. Na de moord op Karel de Goede in 1127 komt de nederzetting in handen van de heren van Beveren-Waas¹².

Op basis van de historische bronnen en de huidige percelering wordt ten noorden van de Sint-Niklaaskerk en ten oosten van de bewoning een tweeledige mottestructuur gesitueerd. Er wordt aangenomen dat deze op het einde van de 11de eeuw opgericht werd door de heren van Esen (Ingelram I) en na de moord op Karel de Goede overging op de heren van Beveren-Waas¹³.

De Deventerkaart uit het midden van de 16de eeuw lijkt de hypothese dat er zich ten noorden van de Sint-Niklaaskerk een motte situeerde, te ondersteunen. Terwijl de stad binnen de omwalling van 1359 (zie verder) nagenoeg volledig volgebouwd is, blijft het perceel ten noorden van de Sint-Niklaaskerk grotendeels onbebouwd. Binnen dit ommuurde domein komt een verhevenheid voor, gekenmerkt door bebouwing met leien bedaking. Op basis van de proporties die de schilder aan deze gebouwen toekende, kan afgeleid worden dat de bebouwing een bepaalde status had. De blauwe bedaking suggereert bovendien een openbare functie. De stadsrekeningen vermelden dat het domein van de heren van Diksmuide zich situeert bij de Noordstraat¹⁴ (huidige De Breyne Peelaertstraat) en aan noordelijke zijde begrensd wordt door de Handzamevaart¹⁵. Verder wordt vermeld dat in 1530 in het midden van de oostelijk muur een poort voorkwam, die voorzien was van de wapenschilden van de keizer, de stad en de heer van Diksmuide¹⁶. Het geknikte tracé van de Kwadestraat lijkt een bijkomend argument voor de

⁶ Voor de socio-economische dynamiek die een invloed had op het ontstaan van de steden kan verwezen worden naar VERHULST 1999, 68-118 en 119-156.

⁷ DEGRYSE 1947. Reeds in het begin van de 12de eeuw geeft Graaf Robrecht II van Jeruzalem aan de abdijs van Broekburg uit Noord-Frankrijk het tiende op de nieuw gevormde schorren langs de IJzer te Diksmuide. De abdijs zal vanuit dit punt de IJzermonding strooksgewijs bedijken (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

⁸ Diksmuide vormt naast Gistel het uiterste punt van het IJzerestuarius.

⁹ DEGRYSE 1947, 15-36.

¹⁰ DE MEULEMEESTER 1984, 6. Esen was de moederparochie. Op basis van de kadasterkaarten kan aangetoond worden dat het territorium van Diksmuide weggесneden werd uit dat van Esen (DE MEULEMEESTER 1986, 83; DEWILDE 1986, 138).

¹¹ DEWILDE 1986, 140. De vestiging van de heren van Esen te Diksmuide ligt in de lijn van de oprichting van de kasselrijen en de aanduiding van de burggraven ("castellani") onder de graven Boudewijn IV (988-1035) en Boudewijn V (1035-1067) (DE MEULEMEESTER 1984, 7).

¹² Sommige onderzoekers gaan ervan uit dat de nederzetting tussen 1191 tot 1429 in handen van de heren van Beveren-Waas was. Anderen plaatsen dit iets vroeger, nl. vanaf het midden van de 12de eeuw (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

¹³ De oprichting van de motte werd in het verleden ook gelinkt aan de heren van Beveren-Waas (DE MEULEMEESTER 1984, 8). De eerste heer van Beveren, Diederik (1120-1148) wiens zoon Jordaen, burggraaf van Diksmuide wordt, liet een motte opwerpen in Beveren (de Singelberg) (DE MEULEMEESTER 1978; DE MEULEMEESTER 1979A). Vermits motteversterkingen in deze periode in tal van Vlaamse steden opgericht werden en vermits de heren van Beveren vasthouden aan de mottetraditie, lijkt het aannemelijk dat ze ook in Diksmuide een mottekasteel hebben opgericht (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

¹⁴ DEWILDE 1986, 142. Stadsrekening 1446-1447.

¹⁵ DEWILDE 1986, 142. Stadsrekening 1461-1462.

¹⁶ DEWILDE 1986, 142. Stadsrekening 1530-1531.

lokalisering van de motte op deze locatie. Mogelijk is de knik het gevolg van de aanleg van de straat op de gedempte gracht rond het opperhof.

Ondanks het feit dat Nieuwpoort de plaats van Diksmuide ingenomen had als havenstad, groeide de bewoningskern in de 12de en 13de eeuw toch verder uit tot een bloeiende stad. Dit wordt o.a. geïllustreerd door de toekenning van stadsrechten rond het midden van de 12de eeuw¹⁷. De evolutie van de status van Diksmuide wordt volgens J. De Meulemeester weerspiegeld in de terminologie die in de historische bronnen wordt gehanteerd¹⁸. In een oorkonde van 1120 wordt Diksmuide nog omschreven als *oppidum* (versterking). In een oorkonde van 1127 wordt Diksmuide omschreven als *portus* (stad)¹⁹. Ook de onafhankelijkheid van de parochie Diksmuide in 1144 wijst op het stedelijk aanzien van de bewoningskern²⁰.

Wanneer het stadsareaal voor het eerst versterkt werd, daarover bestaat nog heel wat onenigheid. Sommige onderzoekers plaatsen de aanleg van de eerste laatmiddeleeuwse stadsversterking in het begin van de 13de eeuw. In deze periode liep de spanning tussen Vlaanderen (Ferrand van Portugal) en Frankrijk (Filips II August) hoog op en werden de steden van het westkwartier in 1213-1214 in staat van verdediging gebracht²¹. Anderen situeren de versterking van de stad eerder op het einde van de 13de eeuw, meer bepaald tussen 1270 en 1299²².

Waarschijnlijk waren de eerste stadsversterkingen eerder ‘primitief’ van aard en moet gedacht worden aan een versterkingsgracht en een aarden wal met een palissade en/of een doornhaag eerder dan een stenen weermuur²³. Waarschijnlijk waren de stadspoorten enkel een onderbreking in de wal en een brug over de gracht. De contouren van de eerste stadsversterking corresponderen vermoedelijk min of meer met de tweede omwalling, aangelegd in 1359. De versterking vertoont enkel aan westelijke zijde enkele onregelmatigheden. Deze zijn waarschijnlijk het gevolg van natuurlijke elementen, bijvoorbeeld geulrestanten.

¹⁷ In 1163 verleent graaf Filips van de Elzas in een keure aan de nieuwe havenstad Nieuwpoort 'dezelfde' vrijheden als Diksmuide (DEGRYSE 1947, 16). *Terwijl de stadsrechtverlening voor gestichte steden vaak het begin van de stadswording markeert, is zij voor de langzaam gegroeide stedelijke nederzettingen eerder de afsluiting van een ontwikkeling* (RENES 2008, 19).

¹⁸ DE MEULEMEESTER 1984, 6.

¹⁹ In een oorkonde uit 1273 wordt Vlaardingen (NL) *oppidum* genoemd, wat volgens P. Henderikx verwijst naar ‘stad’ (HENDERIKX 2008, 52).

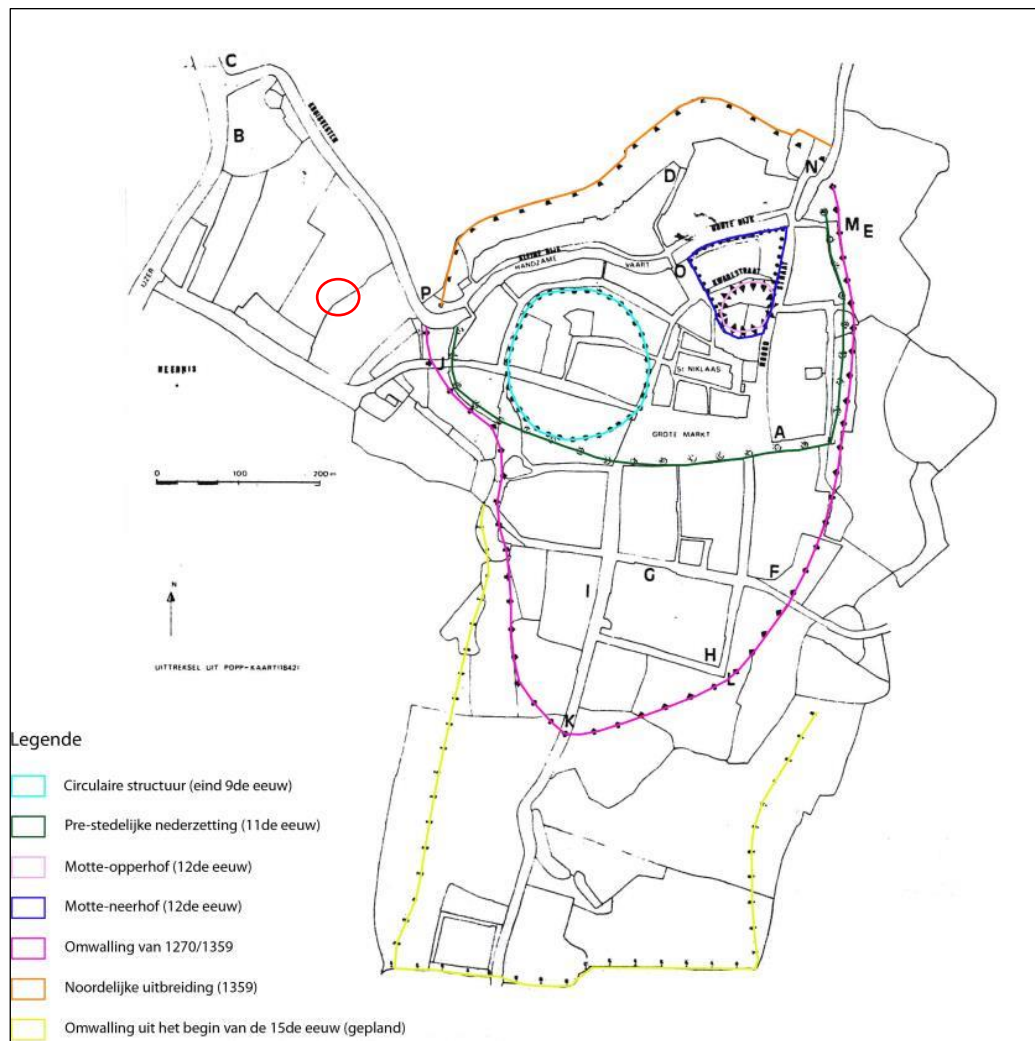
²⁰ De kerk wordt als zelfstandige parochiekerk gewijd door de bisschop Milo van Terwaan en onder de bescherming van Sint-Niklaas geplaatst (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>). Het zelfstandig worden van de parochie in 1144 wijst enerzijds op een toename van mensen en anderzijds van het belang van de nederzetting (DE MEULEMEESTER 1986, 83).

²¹ TERMOTE 2000, 80.

²² De aanleg van de versterking moet mogelijk gezien worden in het licht van de onenigheden tussen de graaf en Philips de Schone, de koning van Frankrijk. De vrees bestond immers dat de Fransen gewapenderhand zouden optreden. De inname van Diksmuide in 1299 door de Fransen toont aan dat deze vrees niet volledig ongegrond was (DEWILDE 1986, 144).

²³ DEWILDE 1986, 144.

Figuur 17: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadastrale kaart van Popp. Het plangebied (rood) situeert zich buiten de stadsomwalling. (Dewilde, 1986).

Binnen deze 13de-eeuwse versterking werd de Grote Markt het nieuwe centrale marktplaats. Aan oostzijde van dit marktplaats ontstonden op het einde van de 13de eeuw heel wat belangrijke gebouwen, zoals de lakenhalle/schepenhuis²⁴. Ook het nieuwe stadsdeel ten zuiden van de Grote Markt werd binnen de 13de-eeuwse omwalling opgenomen. Het regelmatige dambordpatroon ten zuiden van de Grote Markt is duidelijk het gevolg van een rationele planning.

De stichting van het begijnhof (1273) en de vermelding van de Huidevettersdijk wijzen erop dat de bewoning in de 13de eeuw ook aan de overzijde van de Handzamevaart voorkwam.

In de 14de eeuw nam het belang van Diksmuide af. Dit is onder andere af te leiden uit het feit dat de stadsversterking van 1359 na de plundering van de stad door de Engelsen en de Gentenaren in 1380 niet onmiddellijk werd hersteld²⁵. Het verval is onlosmakelijk verbonden met de teloorgang van de lakenindustrie in deze periode en de algemene economische malaise²⁶.

²⁴ Ca. 1271. Andere auteurs situeren de lakenhalle op de toenmalige Zwijnmarkt, nu het Invalidenplein (<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

²⁵ DEWILDE 1986, 145.

²⁶ T.g.v. de honderdjarige oorlog werd de aanvoer van Engelse wol en de export van Vlaams laken sterk bemoeilijkt of zelfs onmogelijk gemaakt. Bovendien vonden de handelaars steeds vaker goedkopere arbeidskrachten buiten de stadsmuren (DEWILDE 1986, 145).

Desondanks wordt in het begin van de 15de eeuw de voorbereiding gestart voor de aanleg van een nieuwe stadsversterking. Deze sloot in de vorm van een rechthoek aan op de oost- en westzijde van de stad. Dankzij deze heraanleg zou het stadsareaal met 1/3 uitgebreid worden. De uitbreiding was een poging om de lakennijverheid nieuw leven in te blazen en nieuwe arbeiders aan te trekken binnen een nieuwe, omwalde nederzetting. De stadsrekeningen maken tussen 1404 en 1414 melding van ingrepen, die verbonden zijn met de aanleg van de nieuwe stadsversterking. Daarna beperkt men zich tot het consolideren van de versterking van 1359. Vermoedelijk is dit te verklaren door de slechte financiële situatie van de stad en het feit dat de verwachte bevolkingstoename in realiteit veel minder groot was.

De historische bronnen vermelden dat de heer van Diksmuide in het begin van de 15de eeuw een kasteel liet bouwen op de eigenlijke samenvloeiing van de IJzer en Handzamevaart. Het betreft een omgracht, vermoedelijk vierkant complex²⁷. De huidige benaming Kasteelstraat verwijst nog steeds naar deze versterking. De iconografische bronnen tonen dat het om een tweeledig domein gaat. Het hoofdgebouw kon gedeeltelijk onderzocht worden tijdens archeologisch onderzoek, uitgevoerd door het toenmalige IAP in 2003. De archeologische data lijken de datering te ondersteunen.

²⁷ DEWILDE, PYPE & WYFFELS 2004, 84.

1.4.2.3 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De Deventerkaart lokaliseert het plangebied buiten de historische stadskern binnen een driehoekig 'wooneiland' omgeven door de Ijzer ten westen, de Handzamevaart ten noorden en de Ijzerlaan ten zuiden. Opvallend is de aanwezige bebouwing langsheen zowel de Ijzerlaan als de weg langs de westzijde van de Handzamevaart. Vermoedelijk werden de broeken ten westen van de stad als voorpost ingericht in functie van de verdediging van de stad. Gedurende de bloeiperiode in de late middeleeuwen zal ook dit stadsdeel deels tot ontwikkeling gekomen zijn. Ten noordwesten van het plangebied situeert zich een versterkt kasteel ter hoogte van de samenloop van de Ijzer en de Handzamevaart. Het plangebied snijdt mogelijk een gebouw met een openbare functie aan. Het gebouw lijkt te bestaan uit een toren en een aanbouw. De functie van dit gebouw kon op basis van de beschikbare gegevens niet achterhaald worden.²⁸ Wel is het zo dat de geografische situering van de gekende kloosters typerend is voor de bevolkingsevolutie van Diksmuide. Begin 15^e eeuw breidt men de omwalling uit met het oog op een bevolkingstoename. Tegen het midden van de 15^e eeuw was de bevolking bijna verdubbeld waardoor kloosters zich buiten of aan de rand van de stad vestigden. Pas na een terugval van de bevolking aan het eind van de 15^e en de 16^e eeuw worden de kloosters opnieuw binnen de stadsomwalling gesticht. Mogelijk betreft het gebouw een klooster die een dergelijke evolutie meegemaakt heeft. Op de Heraldische Kaart van het Brugse Vrije is het gebouw met toren dicht bij de huidige Ijzerlaan gekarteerd en is er binnen de projectgrenzen geen bebouwing afgebeeld. Het gebouw neemt dezelfde vorm aan van een toren met oostelijke aanbouw. Het lijkt aannemelijk dat het gebouw iets meer naar de straatzijde gesitueerd was, al kan dit vanzelfsprekend niet met absolute zekerheid gesteld worden.

Op het plan van Martinus Haecke uit 1714 is het openbaar gebouw reeds verdwenen. Binnen de projectgrenzen is geen bebouwing afgebeeld. De bebouwing langsheen de Handzamevaart en de Ijzerlaan is zeer duidelijk in omvang afgenomen. Enkel aan het kruispunt van de Ijzer met de Ijzerlaan zijn nog een aantal gebouwen waar te nemen. Het plangebied staat gekarteerd als weide. Op een plan van 1774 wordt deze weide aangesneden door een ruim aantal afwateringsgrachten. Het plangebied zelf wordt aangesneden door een noord-zuid georiënteerde waterloop. De Ferrariskaart karteert het plangebied tevens als weide, de noord-zuid georiënteerde waterloop is niet weergegeven. Ook op de Primitieve Kadasterkaart is de gracht niet waar te nemen. Op de Atlas der Buurtwegen is deze wel weer zichtbaar. Geen van de 19^e-eeuwse kaarten geeft bebouwing weer binnen de projectgrenzen.

²⁸ Er is hiervoor contact opgenomen met Chris Vandewalle (stadsarchief Diksmuide).

Figuur 18: Projectgebied bij benadering weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: KBR).

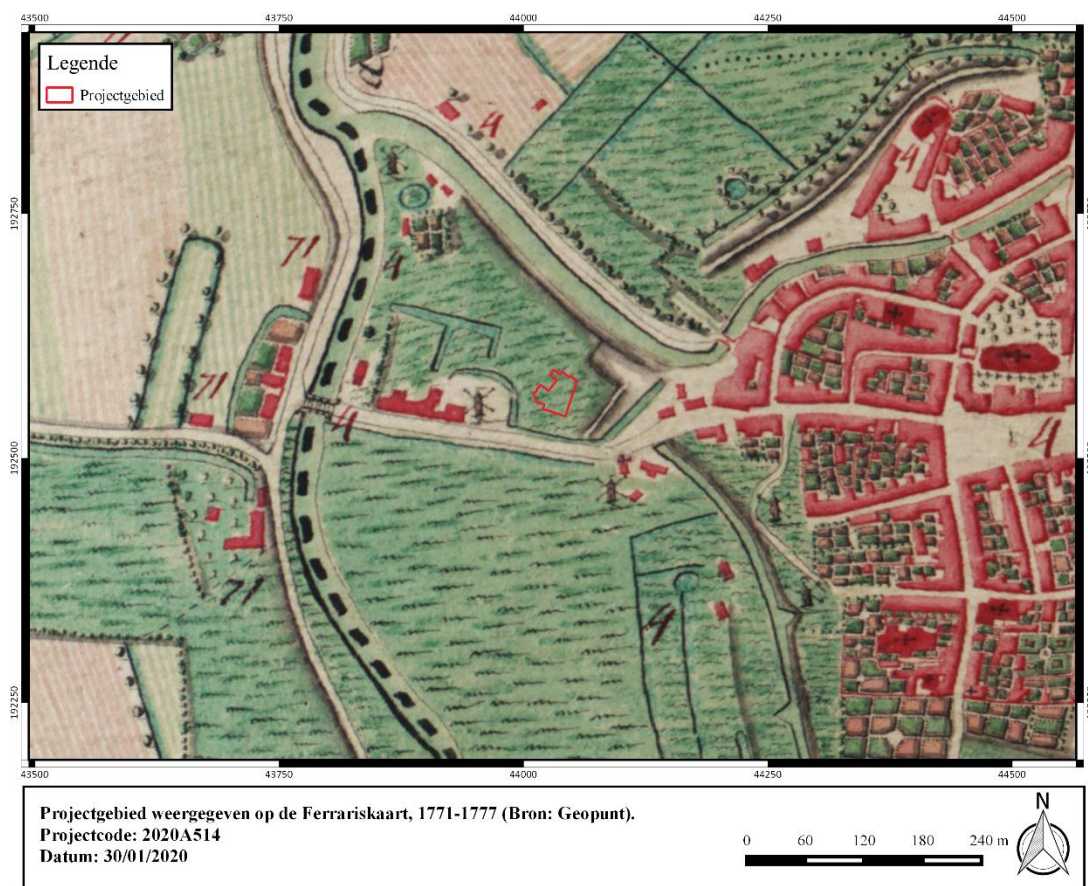
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de Heraldische Kaart van het Brugse Vrije, 1597 (Bron: Kaartenhuis Brugge).

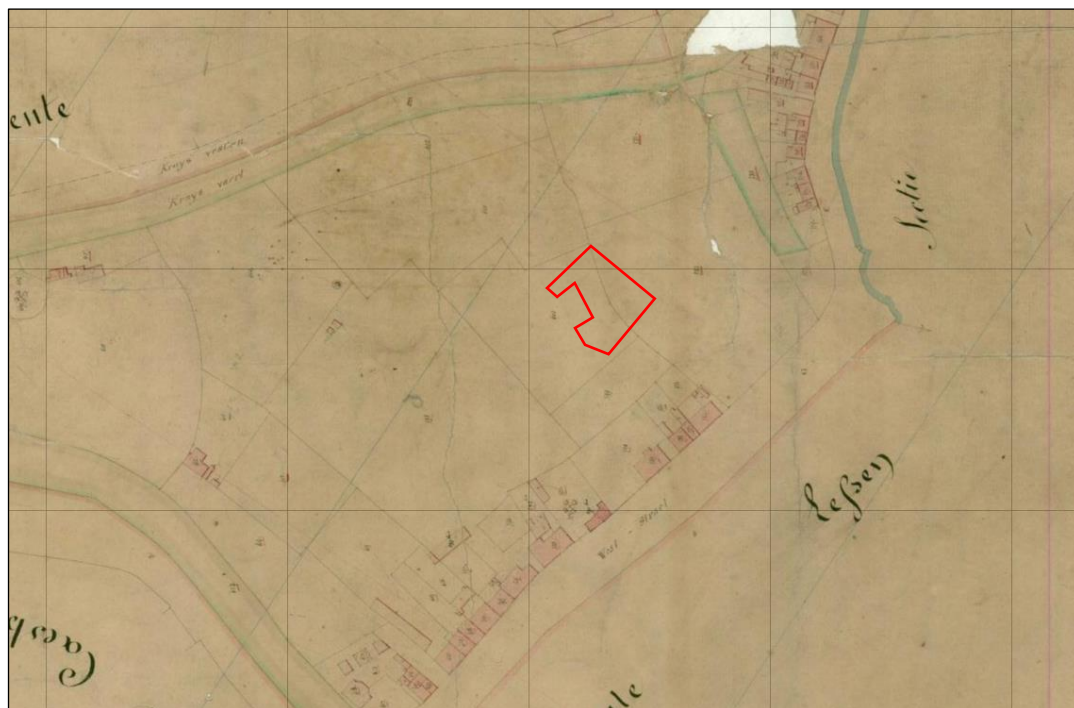
Figuur 20: Projectgebied bij benadering weergegeven op het plan van Martinus Haecke 1714 (bron: Stadsarchief Diksmuide).

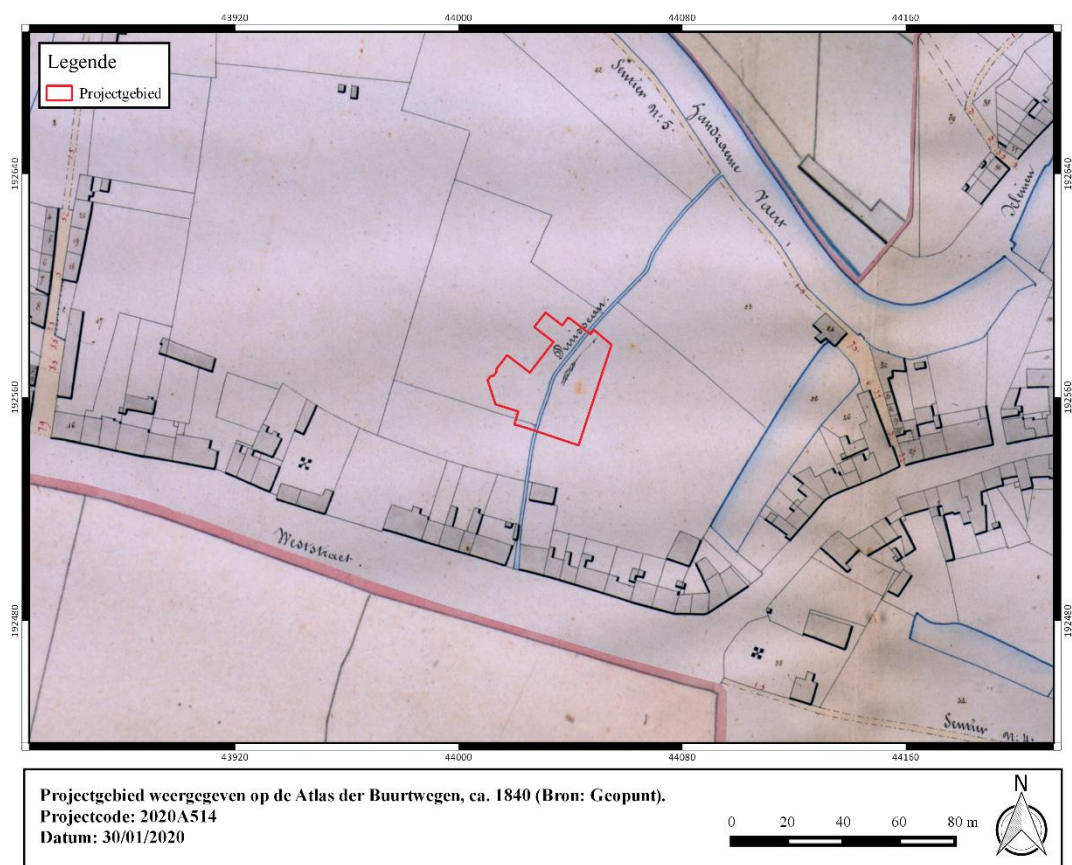
Figuur 21: Plan van Diksmuide uit 1774 (Bron: NGI Cartesius).

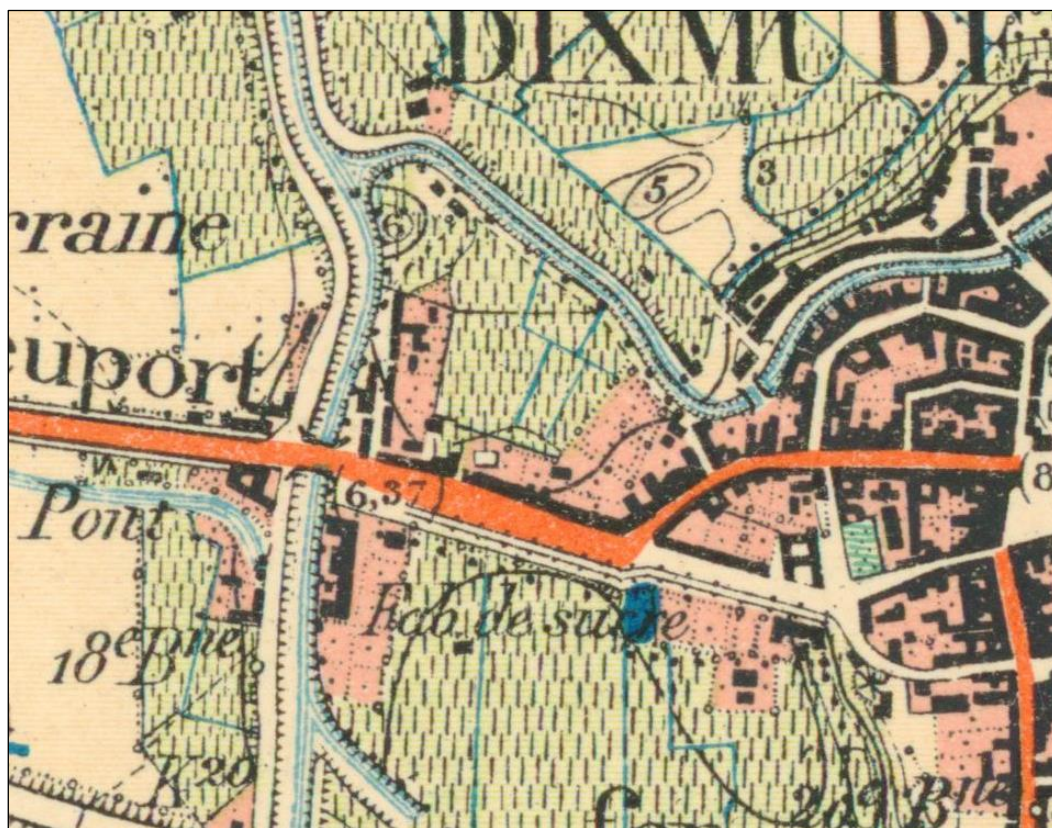
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op het Primitief Kadasterplan, 1830 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

Figuur 25: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (Bron: Geopunt).

WO I

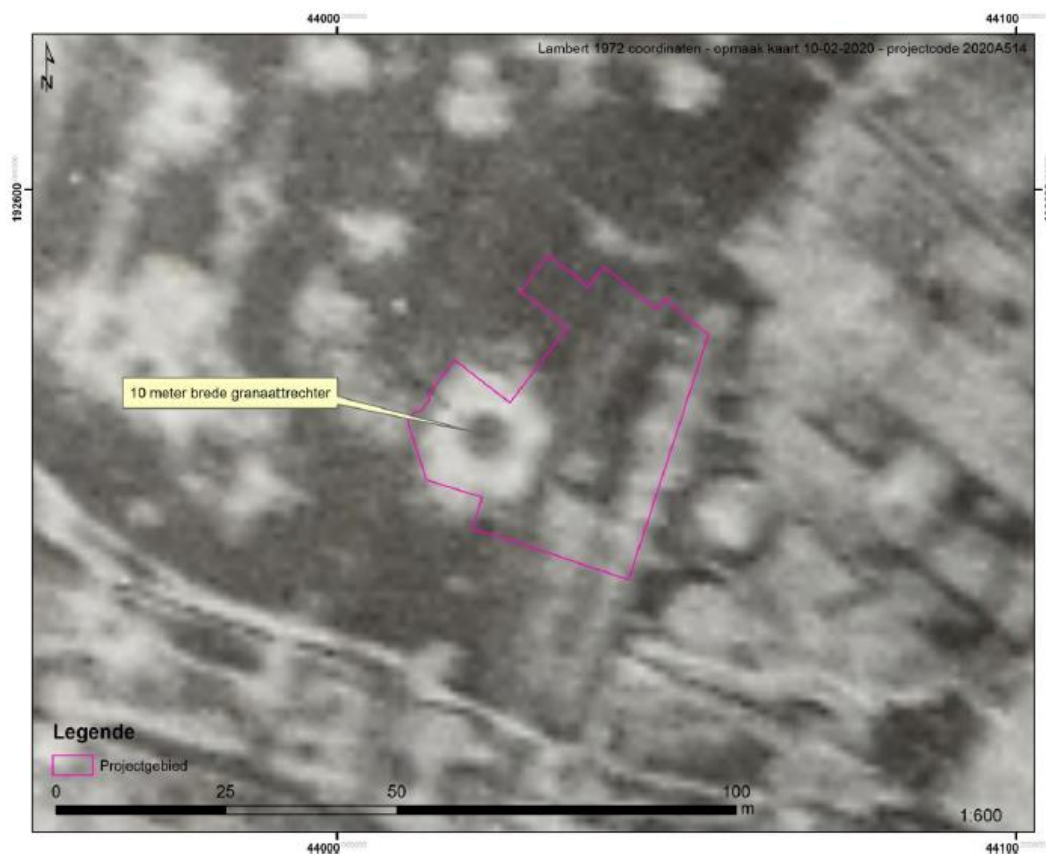
Gelet op de relevante ligging van het plangebied binnen een WO I-context werd beslist een luchtfotografische studie te laten uitvoeren door Birger Stichelbaut. Hieronder worden de belangrijkste gegevens gesynthetiseerd. De volledige studie kan geraadpleegd worden in bijlage.

Na de val van de Antwerpse fortengordel en de terugtrekking van het Belgische leger nadert de oorlog begin oktober 1914 met rasse schreden de Westhoek. Het Belgische Leger trekt zich terug achter de IJzer en nabij Diksmuide wordt een bruggenhoofd opgericht. Op 15 oktober wordt door de Belgische en Franse troepen een verdedigingslinie opgeworpen ten oosten en zuiden van Diksmuide om weerstand te bieden aan de Duitse opmars. Op 18 oktober 1914 barst de IJzerslag los. Op 25 oktober worden de polders tussen de IJzer en de spoorwegberm tussen Diksmuide en Nieuwpoort onder water gezet waardoor het front muurvast komt te zitten.

Een Franse kaart geeft een aanduiding van de Franse verdedigingen rond de stad. Het projectgebied bevindt zich binnen de stadskern van Diksmuide. Deze sector vormde 'Bruggenhoofd Diksmuide'. Op 10 november neemt het Duitse artillerievuur toe en zijn er zware Duitse infanterieaanvallen waarbij men erin slaagde om door de Franse linies heen te breken. Het eerst vielen de loopgraven langs de Esenweg waarna Duitse troepen erin slaagden om via de flanken op te rukken en de bezetters van de loopgraven in de flanken en de rug aan te vallen. De Franse en Belgische troepen waren genoodzaakt om het bruggenhoofd Diksmuide op te geven en zich terug te trekken op de westelijke oever van de IJzer. Het projectgebied kwam voor het eerst binnen de Duitse frontlijn te liggen op circa 180 meter achter de Duitse frontlijn aan de oevers van de IJzer.

Op een luchtfoto van 1915 is binnen het plangebied een reusachtige granaattrechter te zien. De eerste gedateerde opname dateert van 27 december 1915 en toont voor het eerst een Duits gevechtssloopgraaf met een NZ-oriëntatie (Figuur 7). Deze loopgraaf vormt de Duitse tweede linie, de hoofdstelling of eerste linie ligt ter hoogte van de IJzer. Deze loopgraaf heeft binnen het projectgebied een lengte van 40 meter met elke 9 meter een halfronde traverse. De vroegste vermelding van deze loopgraaf is op een Belgische loopgravenkaart van 9 november 1915 (Figuur 8). Op latere kaarten is deze loopgraaf gemarkeerd als 'Tranchée 13 en Tranchée Sophia'. In de zomer van 1916 wordt deze loopgraaf heraangelegd of versterkt. Vanaf augustus 1916 zijn voor het eerst vierkante traversen zichtbaar en bemerken we een ruim 9 meter brede borstwering. De loopgraaf is vermoedelijk dus gedeelte bovengronds aangelegd. Op latere luchtfoto's zijn bijna geen wijzingen meer te bemerken. Vanaf oktober 1917 komt volledig Diksmuide onder zware beschietingen te liggen om de druk op Duitse versterkingen ten noorden van Ieper – waar de Derde Slag om Ieper volop woedt – hoog te houden. De loopgraaf krijgt het zwaar te verduren en ondervindt grote schade. Op foto's van 22 maart 1918 is deze zelfs niet meer te herkennen en ligt deze in een grote watervlakte. Het projectgebied wordt op 29 september 1918 door Belgische troepen bevrijd.

Op de sequentie luchtfoto's is precies ten westen van de loopgraaf duidelijk het noord-zuid georiënteerd verloop van de gracht waar te nemen. De loopgraaf is aangelegd op de oostelijke rand van de waterloop.

Figuur 26: Ongedateerde Belgische luchtfoto van kort na de Ijzerslag (bron: KLM-MRA).

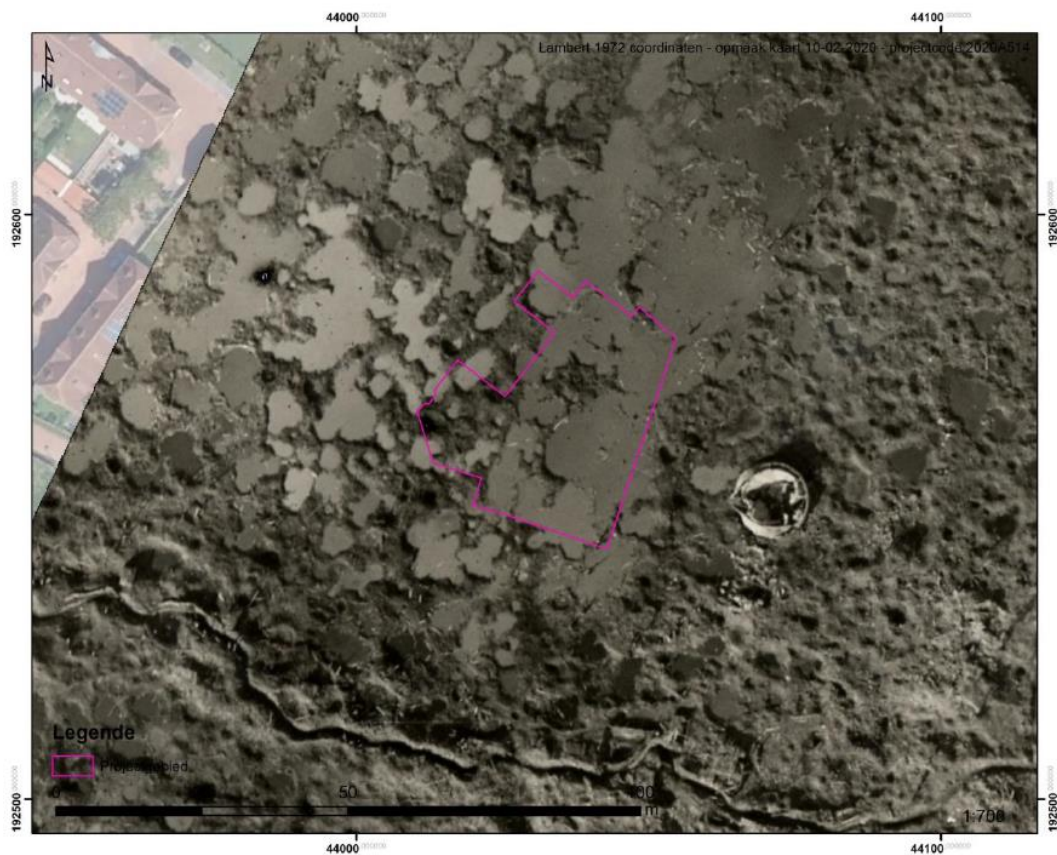

Figuur 27: Belgische luchtfoto genomen op 27 december 1915 (Bron: KLM-MRA).

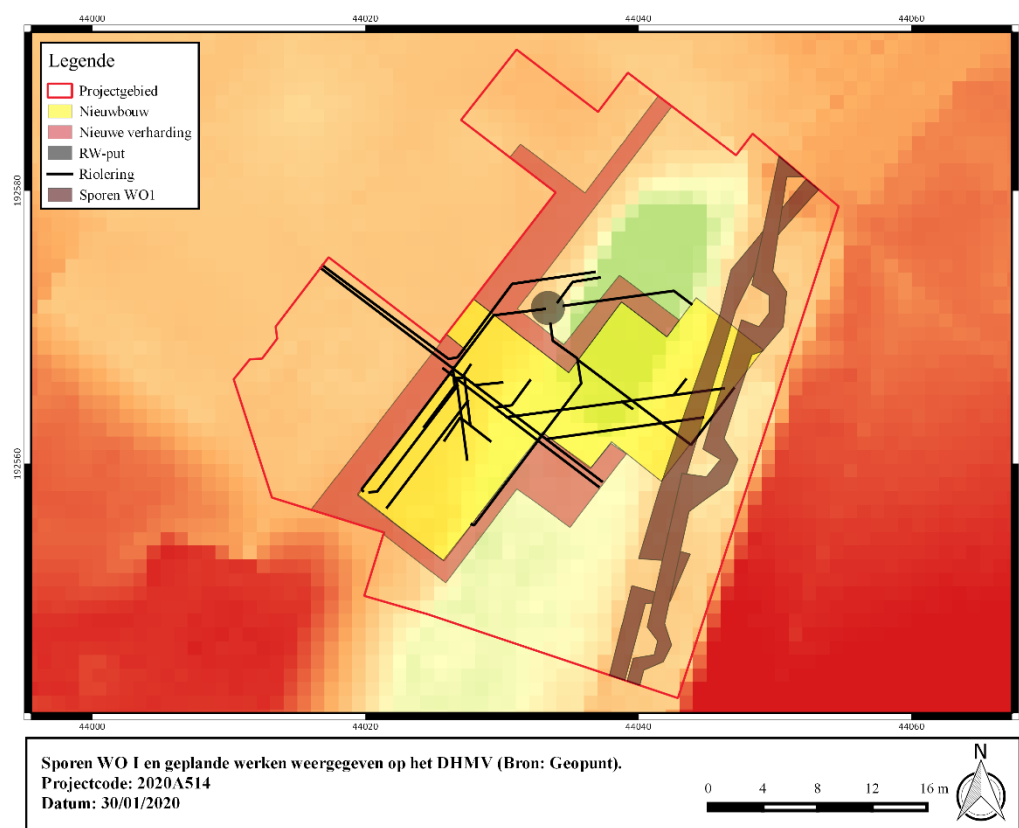

Figuur 28: Belgische luchtfoto genomen op 26 januari 1917 (Bron: IFFM).

Figuur 29: Belgische luchtfoto 22 maart 1918 (Bron: KLM).

Deze luchtfotostudie maakt duidelijk dat er een potentieel is om WO1-structuren aan te treffen. Van eind 1915 tot eind 1917 lag binnen het projectgebied een 40 meter lang segment van een Duitse gevechtssloopgraaf die minstens twee bouwfases kende. Op basis van de luchtfoto's is het niet mogelijk om exact in te schatten in welke mate er resten bewaard zijn of reeds volledig vernield door de ingrijpende artilleriebeschietingen.

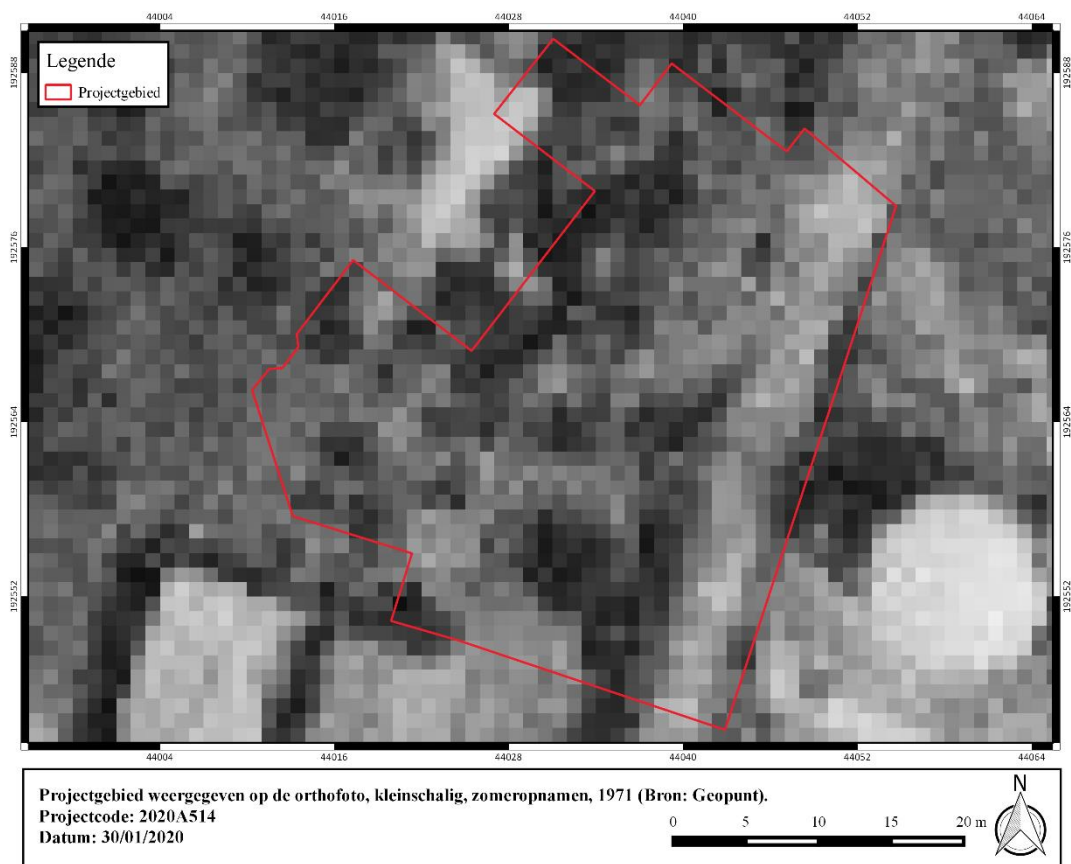

Figuur 30: Sporen WO I en geplande werken weergegeven op het DHMV (Bron: Geopunt).

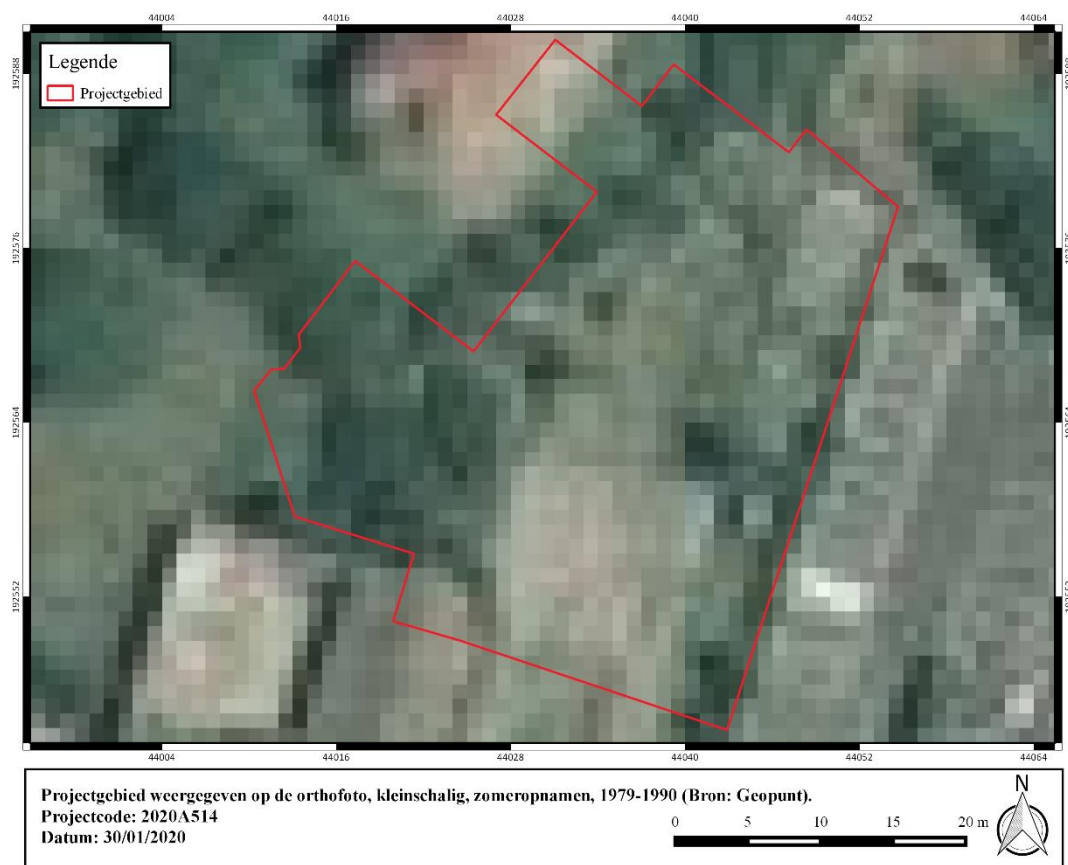

1.4.2.4 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een beperkte evolutie weer in het bodemgebruik gedurende de laatste decennia. Op geen van de luchtopnames is binnen de projectgrenzen bebouwing waar te nemen. Het terrein is in gebruik als groenzone met verspreide vegetatie in de vorm van struiken en bomen. In de periode tussen 2003 en 2008 is ten westen van het plangebied het huidige gebouwenbestand van de vzw Duin en Polder tot ontwikkeling gekomen. De impact van deze bouwwerken op het bodemarchief is op heden niet gekend. Het terrein is op heden niet bebouwd, wel is ca. 80 m² verhard in de vorm van paadjes. Centraal binnen het plangebied situeert zich een vijver van ca. 173 m². Deze vijver heeft een diepte van ca. 50 – 80 cm en is allicht een restant van de waterloop die het terrein vanouds van noord naar zuid aansneed.

Figuur 31: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 32: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 33: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 34: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 35: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2019 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de realisatie van een nieuwbouwproject aan het Hof ter Bloemmolens te Diksmuide. Het onderzoeksgebied ligt op heden grotendeels braak en is ca. 1154 m² groot. Een groot deel van de noordelijke helft van het terrein wordt ingenomen door een grote vijver, een 80-tal m² is verhard. Een deel van de vijver wordt opgevuld in functie van de geplande ontwikkeling.

Landschappelijk is Diksmuide gelegen op de grens tussen de zandleemstreek en de kustvlakte. Ten westen van het onderzoeksgebied situeert zich de vallei van de IJzer ten noorden bevindt zich de Handzamevaart. Het onderzoeksgebied zelf situeert zich op de noordwestelijke uitloper van de Rug van Westrozebeke. Op het lokaal hoogtemodel is centraal binnen het onderzoeksgebied een noordoost-zuidwest georiënteerde depressie op te merken die zeer waarschijnlijk teruggaat op een ouder grachtsysteem en mogelijk extractiegeul voor een oppervlakkige gevechtssloopgraaf. De Quartairgeologische kaart geeft aan dat de top van de sequentie bestaat uit getijdenafzettingen van het Holoceen die rusten op fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan. De bodemkaart geeft ter hoogte van het onderzoeksgebied geen informatie weer over de bodemgesteldheid. Ten noorden zijn grote zones ‘uitgebrikte gronden’ aangegeven waar de dekklei is geëxploiteerd. Ten zuiden geeft de bodemkaart een afwisseling van kreekkruggronden en dekkleigronden weer.

Cartografische bronnen situeren het onderzoeksgebied ten oosten van de historische stadskern van Diksmuide. Op de Deventerkaart is te zien hoe de omgeving van het onderzoeksgebied grotendeels bestaat uit nattere weidegrond. In nabijheid van het terrein moet zich een openbaar gebouw bevonden hebben, waarvan de functie niet kon achterhaald worden. Mogelijk betreft het een gasthuis. De bewoning situeert zich voornamelijk langs de huidige IJzerlaan en Handzamevaart. Ten noordoosten, op het punt waar de IJzer en Handzamevaart samenkomen bevindt zich een versterking. Dit beeld is ook herkenbaar op het 18^e-eeuws kaartmateriaal. Op enkele 18^e-eeuwse bronnen is te zien hoe het onderzoeksgebied in gebruik is als natte weidegrond die wordt doorsneden door tal van noord-zuid georiënteerde grachten. De Ferrariskaart geeft evenwel een afwijkend beeld weer waarbij het onderzoeksgebied integraal bestaat uit nattere weidegrond. Langs de IJzerlaan is een molen afgebeeld. Op de 19^e-eeuwse Atlas der Buurtwegen is te zien hoe het onderzoeksgebied centraal wordt doorkruist door een noord-zuid georiënteerde waterloop die de verbinding maakt tussen de toenmalige ‘Weststraet’ en de Handzamevaart. Tijdens de Eerste Wereldoorlog komt Diksmuide op de frontlinie te liggen. De frontlijn strekt zich uit tussen Nieuwpoort en Diksmuide. Het onderzoeksgebied maakt initieel deel uit van een bruggenhoofd aan de oostzijde van de IJzer dat wordt verdedigd door Franse troepen. In november 1914 dwingen Duitse aanvallen de Franse troepen om het bruggenhoofd op te geven en zich terug te trekken tot aan de overzijde van de IJzer. De Duitse frontlijn verschuift dan een 200-tal meter richting het westen. Op luchtfoto’s uit 1915, 1916 en 1917 is een loopgraaf te zien met regelmatige traversen die het oostelijk deel van het onderzoeksgebied volgens een noordoost-zuidwest gerichte as doorsnijdt. Vermoedelijk werd gebruik gemaakt van de reeds aanwezige depressie en werd de loopgraaf op de rand hiervan ingeplant. Foto’s uit najaar van 1917, maar vooral het voorjaar van 1918 geven een grote mate van verwoesting weer ter hoogte van het onderzoeksgebied. Op de foto van 22 maart 1918 is te zien hoe het volledige onderzoeksgebied is herschapen tot een ondergelopen kraterlandschap ten gevolge van zeer hevige artilleriebeschietingen.

Op het onderzoeksgebied of in directe nabijheid zijn geen archeologische sites gekend. Een duidelijke cluster gekende waarden situeert zich ter hoogte van het stadscentrum en betreft in hoofdzaak resten van wonen en werken in de middeleeuwse stad. Ook ten westen van het onderzoeksgebied, aan de Kasteelstraat, werd een archeologische prospectie uitgevoerd. Hierbij

werden eveneens verschillende ‘occupatielagen’ of ophogingspakketten met fragmenten laatmiddeleeuws aardewerk vastgesteld. Los van de resten die in verband gebracht kunnen worden met bewoning en activiteiten in de middeleeuwen heeft het merendeel van het uitgevoerde onderzoek eveneens materiële resten uit WOI aan het licht gebracht.

Op basis van de landschappelijke gegevens, cartografische bronnen en gekende waarden dient in de omgeving van het onderzoeksgebied uitgegaan te worden van een trefkans inzake resten van middeleeuwse bewoning en bewerking en relictten uit de Eerste Wereldoorlog. Echter wordt, op basis van de cartografische gegevens, de militaire luchtfoto’s en de relatief beperkte oppervlakte van het onderzoeksgebied verder archeologisch onderzoek als weinig zinvol beschouwd.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020

AGIV

DE MEULEMEESTER, J. 1981, Circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied. *Archaeologia Belgica*, 234.

DE MEULEMEESTER, J. 1986, Burchten en Stadsontwikkeling: archeologische beschouwingen bij de kaarten van Jacob van Deventer, in: *Ten Duinen*, Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de westhoek, nr. 16, pp. 73-91.

DE WILDE, M. 1986, De topografische groei van Diksmuide-Deel I, in: *Den Dyzere*, jg. 5, nr. 4, pp. 134-158.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Kaartenhuis Brugge

PYPE P., BONCQUET T. & DE GRUYSE J. 2012, Onderzoek op de Gouden Leeuw-Site (Diksmuide, West-Vlaanderen), in: *Archaeologia Mediaevalis*. Kroniek 35. Gent, 173-175.

Stadsarchief Diksmuide

STICHELBAUT, B. 2020. CHAL-Rapport 98. Diksmuide Hof Ter Bloemmolens

VAN RANST, E. & SYS, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

VAN WERVEKE H. 1965, *De oudste burchten aan de Vlaamse en de Zeeuwse kust*, Brussel.

